

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GERTRUDS BOG

*En Mindebog om
Gertrud Borberg, født Solitander*

Skrevet for hendes Slægt og Venner
af
Hendes Mand og Børn

HELSINGFORS
1948

Geitrud Borberg, født Solitander. 1926.

*Du haver sat os et naturligt Maal, som vi ikke kan
overgaae, og vore Dages Tal er hos dig.*

*Nu behager det dig, at rykke een og anden iblandt
os bort, i Barndoms — eller Ungdoms — Tiid, nu at
krone andre med en høy Alderdom, nu at sende Dødens
Bud til den, som gierne vilde leve, nu at lade den
leve, som længes efter Døden.*

Dansk Ligtale fra 1700-Aarene.

DENNE BOG ER TRYKT
I ET NUMMERET OPLAG
AF 200 EKSEMPLARER,
HVORAF DETTE ER

N:o 162

Denne Bog vies Mindet om Gertrud, vor Hustru og Mor, som blev revet bort fra os saa kort efter, at Danmark igen var blevet frit — da vi mindst ventede det, og da vi haabede paa nogle bedre Aar sammen med hende efter Krigens onde Tid.

Vi ved, at Gertruds Slægt og mange Venner aldrig vil glemme hende; men vi tror, at Bogen til dem vil bringe Bud om mange lykkelige Stunder, som de har oplevet sammen med hende, og om hendes høje, skønne, ranke Skikkelse, som det altid var dem en Fryd at se.

Til Eftertiden skal den — uden i nogen Maade at tegne et »Glansbillede» — saa godt vi formaar, føre Billedet om et sjældent Menneske, en Kunstnersjæl, en fin og indtagende Personlighed, der fra det fjerne Finland kom til Danmark og slog Rod her.

At skrive denne Bog har bragt os nogen Trøst i vor Sorg, samtidig med, at Bogen skulde være en ringe Tak for de Aar, vi fik Lov at være sammen med hende.

Ploug, Lisbeth, Lasse og Merete.

Gertrud Elisabet Solitander blev født den 20. Januar 1884 i Finlands Hovedstad Helsingfors, den Gang en By paa kun 60,000 Indbyggere. Hendes Forældre boede da i en brun Trævilla i Kvarteret »Brunsparken». Denne Villa er ikke mere til. Den brændte ned, lige til »Stenfoden», ved et af Russernes Bombardementer under den anden Verdenskrig.

Gertruds Far var finsk Statsembudsmand. Magister *Carl Probus Solitander* førte Titlen af »Bergsintendent», d. v. s. han, der var Ingeniør, var Bureauchef i Finlands Industristyrelse og Statens Tilsynsmand med Bjergværkerne. Hendes Mor hed *Göthilda* (kaldet: *Götha*) *Fredrika Elisabet Granfelt*.

Naar man vil skildre et Menneske, faar man vanskeligt den fulde Forstaaelse af vedkommendes Personlighed, medmindre man kender noget til Forældrene og det Milieu, hvorfra den paagældende er udsprunget.

Derfor skal der først fortælles noget herom. Adskilligt heraf hviler paa hendes egne Udsagn; thi Gertrud var altid meget interesseret i sin Slægts Fortid og talte tit om den.

Gertruds Fædreneæt — Slægten *Solitander* — hørte hjemme i »Runebergs Stad», den maleriske lille Stiftsby Borgå ved Finlands Sydkyst, noget øst for Helsingfors. Her havde ogsaa hendes Far levet sin Barndom og var blevet Student fra Stadens Gymnasium.

*Fædre-
slægten:
Solitander.*

Slægten menes at stamme fra en Bonde *Matts*, der levede i Midten og Slutningen af 1600-Aarene. Denne *Matts* boede i Landsbyen Ödesby (som nu hedder Övitsböle) i det dengang vistnok svensktalende Sogn Mörskom (finsk: Myrskylä) nord for Borgå i Landskabet Nyland.

Bergsrådet Johan Solitanders Gaard i Borgå, opført 1799. Foran staar Gertrud og Lisbeth.

Ætlinge af ham slog sig ned i Borgå i Slutningen af 1600-erne og tog Navnet »Solitander» (solitudo, Latin: Øde, Ensomhed).

I Løbet af 1700-Aarene arbejdede Solitanderne i Borgå sig op til at blive en af Stadens anseligste Handels- og Skibsrederslægter. »Solitanderska gården», et smukt, gult, eenetages Træhus i fin, enkel, »gustaviansk» Stil med Kvist, og Udhuse om Gaardspladsen, ligger endnu uændret i det ydre, nær Domkirken. Det er opført 1799 af Gertruds Farfadersfar, Bergsrådet *Johan Solitander* (Eriksson kaldet efter sin Far) (1764—1838), men er forlængst gledet ud af Slægtens Eje.

En Fætter til Bergsrådet, Kommercerådet, Viceborgmester *Erik Solitander* (1750—1822) var ogsaa stor Handelsmand i Borgå. Eriks hvide, to-etages Stenhus i Ågatan er ligeledes sluppet gennem Tidernes Ødelæggelser. Huset maa vel have været anset for det bedste Privathus i Staden; thi her boede i den svenske Tid ved forskellige Lejligheder Kong Gustav III, hans Broder, Hertug Karl af Södermanland, (senere Karl XIII) og Kong Gustav IV Adolf. Det samme gjorde ligeledes Kejser Alexander I under sit Ophold i Borgå 1809. Alexander var som Finlands nybagte Erobrer kommet til Byen for at aabne den navnkundige Borgå-Landdag, den første efter den svensk-russiske Krig 1808—09, der skilte Finland fra Sverige. Ved denne Landdag besvor Kejseren Finlands Stænderforfatning, Landets politiske Arv fra Svensketiden, samtidig med, at han — som han selv sagde — »upphøjde Finland i nationernas antal», omend i Forbindelse med det russiske Rige. Paa denne Landdag var Bergsrådet Johan Solitander Borgerstandens Ombudsmand for sin By.

Om Kejserens Ophold i Erik Solitanders Hus 1809 har den moderne finske Forfatter Mika Valtari nylig skrevet en, vist noget fantastisk, historisk Roman («Dansen paa Gravene»). Den svenske Oversættelse har Titlen «Kejsarbalens drottning».

Den driftige Johan ejede — foruden at han drev Handel og Skibsfart — ogsaa et Jernværk og havde Del i en Sukkerfabrik, hvorfor Samtiden kaldte ham »brukspatron». Han led imidlertid Tab i Napoleonskrigene. Hertil bidrog bl. a., at et af hans største Far-

»Saarela» 1932.

tøjer, »Katskibet» »Dygden», 1813 opbragtes af danske Kapere ved Christiansø. Hvorvidt min Farfar, som netop i disse Aar laa paa Kaperfærd mod vore daværende Fjender Engelskmændenes og deres Forbunds-fællers Søfart, har været med ved denne Lejlighed, tør jeg ikke sige. Naar det kunde tænkes, er det fordi vor Slægtsoverlevering beretter, at han — og vistnok i dette Aar — deltog i Kapringen af et »russisk» Skib. Det vilde i hvert Fald have været et ejendommeligt Sammentræf mellem Familierne Solitander og Borberg 100 Aar, før de faktisk kom i Svogerskab med hinanden!

I denne Forbindelse skal jeg nævne et andet mærkeligt Tilfælde. Engang i 1920erne var Gertrud, hendes Søster *Edit*, der var paa Besøg her, og jeg inde at se Søfartsmuseet paa Kronborg. Dér var bl. a. udstillet en opslaaet Øresundstold-Protokol fra Midten af 1800-Aarene.

Netop paa den opslaaede Side, der omhandlede Skibe fra det russiske Rige, var nævnt et af de Solitanderske Skibe fra Borgå. Da der ingen Museumsmand var i Nærheden, var vi frække nok til at blade rundt i Protokollen og fandt ogsaa flere andre af dem opført.

Johan Solitander tabte forresten i 1825 sin Formue, idet han, som Borgås Historieskriver siger, »invecklad i altför vidlyftiga företag af ogynnsamma konjunkturer såg sig tvungen at upphöra med sin handel». Sine sidste Aar tilbragte han paa sin Ejendom »Domargård» paa Landet, som han dog altsaa maa have reddet ud af Skibbrudet.

Hans Søn *Henrik Felix Solitander* (1809—49), Gertruds Farfader, overgik til Embedsbanen og blev notarie ved Åbo hovrätt. Hans tidlige Død skyldtes Tuberkulose. Felix var gift med *Emma Cleve*.

Gertruds Mødreneslægt *Granfelt* var en finsk Adelsæt, hvis Medlemmer i sin Tid mest var Officerer og større eller mindre Herremænd. Adelskabet (svenska adliga ätten nr. 1974 og finska adliga ätten nr. 137) stammede dog først fra 1756, men paastodes dengang at være ældre. Det var hendes Morfaders Farfaders Far *Karl Gustaf Granfelt* (1683—1767), en af Karl XII's tidligere Officerer, som blev adlet paa sine gamle Dage (bl. a. med 3 Grankogler i Vaabnet). Han var ung Løjtnant, da han — ligesom saa mange andre »Karoliner» — blev russisk Krigsfange i Slaget ved Poltava i Ukraine 1709. Han maatte tilbringe 13 Aar i Byen Saransk øst for Moskva og var henved 40 Aar, da han kom hjem til Finland og giftede sig dér.

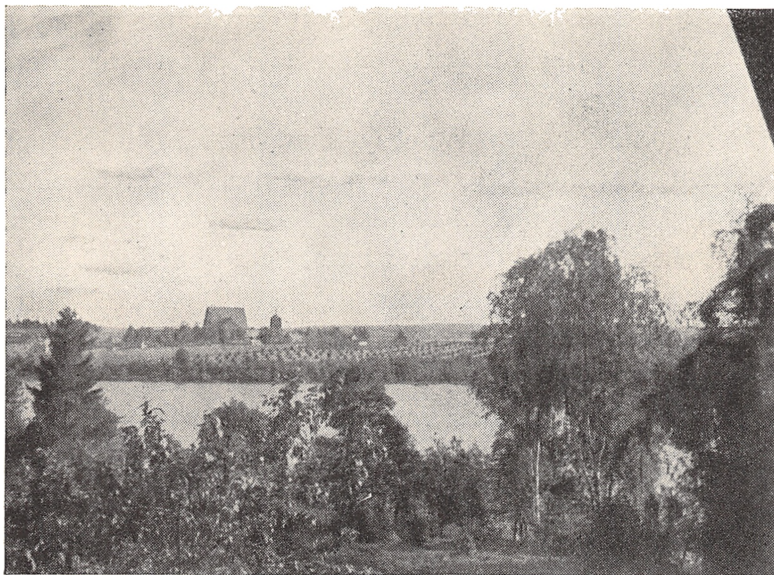
*Mødreneslægtten:
Granfelt.*

Udsigt fra Loftsaltanen paa »Saarela» mod Syd over Parken
mod Varassaari og Aulanko Aas 1932.

Hans Forfædre kendes i Mandslinjen tilbage til 1500-Aarene i Finland.

Karolinens Sønnesøn, Gertruds Oldefar, *August Fredrik Granfelt* (1780—1863), der senere fik Titel af »Overjægmästare», gjorde under den svensk-russiske Krig 1808—og Tjeneste ved det navnkundige »Björneborgs regemente». Han ejede til sin Død Herregaarden »Ryttylä» ved den nuværende Station af samme Navn paa Helsingfors—Tavastehusbanen. Om Livet paa »Ryttylä» i gamle Granfelts Tid gik der adskillige Fortællinger i hans Efterslægt. Saaledes skal Bønderne for ramme Alvor have ment, at han spillede Kort med »den onde»!

Udsigt fra Loftsaltanen paa »Saarela» mod
Hattula gamle Kirke 1932.

(de havde vel set ham sidde alene og lægge Kabale, uden synlig Modspiller).

Överjägmästarens Søn, Gertruds Morfar, *Axel Fredrik Granfelt* (1815—92) var teologisk Professor ved Helsingfors Universitet og anses for at være en af Finlands mest fremragende Teologer (»Finlands Martensen»). Han var en meget frugtbar Skribent, og hans interessante Samling Afhandlinger og Indlæg »I tidens frågor» er vel værd at læse, ogsaa for Ikke-Teologer.

Som emeritus slog han sig ned paa sit store, smukke Landsted (med noget Landbrug) »Saarela», der ligger paa en Holm i den langstrakte, skønne Sø Vanajavesi

i Hattula Sogn i Tavastland, c. 10 km. nord for Byen Tavastehus. Jeg kommer senere i Bogen til nærmere at skildre »Saarela».

Den gamle Professor var et sjældent fint Menneske og en betydelig Personlighed, ogsaa meget musikalsk. Gertrud arvede sikkert sine musikalske — og maaske andre kunstneriske — Evner efter ham. Han omtales kærligt og forstaaende af sin Søstersøn, den betydelige Digter *Karl August Tavaststjerna*, i det smukke Digt »En patriark».

Ogsaa Professorens Søster, Frøken *Sofie Granfelt*, hvem der til hendes Død var sikret Ret til at bo i Hovedbygningen til det solgte granfeltske Slægtsgoods »Ryttylä», skriver Tavaststjerna om i Digtet »Et gammalt hem». Til hende trak han sig tilbage, naar han trængte til Hvile og Eftertanke i sin urolige Tilværelse (begge Digte findes i Digtsamlingen »Dikter i väntan» (Borgå 1890)).

Professor Granfelt havde faaet Tilbud om at blive Biskop i Borgå; men han afslog det af Hensyn til sin litterære Virksomhed, som han ikke mente, Bispeembedet vilde levne ham tilstrækkelig Tid til. Hans første Hustru, Gertruds Mormoder, hed *Agatha Fredrika Nordenswan*.

Det kan som en slægtshistorisk Kuriositet lige nævnes, at Gertrud gennem Granfelternes forskellige adelige Giftermaal nedstammede fra en lang Række ældre og yngre finske, baltiske, svenske, ja endog danske og skotske — delvis allerede fra Middelalderen kendte — Slægter. Ad to jævnsides følgende Veje, nemlig over de svenske Ætter Natt och Dag og Bielke, kan Slægtslinjerne saaledes — saavidt kan ses, uden genealogisk

Tvivl — føres ned til den hellige Birgittas Søster, og gennem Birgittas Mor til Folkungeslægten (vistnok til en Broder til Birger Jarl).

Den ældste af Folkungerne var — efter hvad vor egen Saxe fortæller — gift med Knud den Helliges Datter, og derfra gaar Linjen videre til vore to ældgamle danske Kongehuse, hvis Stamforældre var Gorm den Gamle og Thyra Danebod i 900-Aarene.

Gennem den hellige Knuds Dronning Edel (Adèle) af Flandern naas den lange Række flanderske Grever, de gamle franske og angelsachsiske Konger, de første tyske Kejsere og Konger, Kejser Karl den Store og hans første kendte Stamfader, Biskop Arnulf af Metz (født 582) Det er mærkeligt, at man virkelig kan komme et Par og fyrretyve Slægtled tilbage, omend ad krogede og snirklede slægtshistoriske Veje!

Gertrud stammede saaledes paa begge Sider fra gode gamle Slægter i Finland og andetsteds. Man skal naturligvis altid være tilbageholdende med at skønne over, hvorfra et Menneske har sine aandelige Anlæg; det er dog naturligt at tro, at hun fra sin Fædreneslægt har arvet sine meget praktiske og sundt realistiske Evner, medens de kunstneriske væsentlig synes at stamme fra Mødreneslægten.

Hos hende indgik disse Egenskaber i Sandhed en lykkelig Forening.

Gertruds Barndomshjem var det bedste og mest harmoniske, som tænkes kunde. Forældrene var ganske vist saare forskellige, men de elskede hinanden højt og var begge udmærkede, fine og højt dannede Mennesker.

*Forældrene
og
Hjemmet.*

Gertrud Solitander, 1 1/2 Aar gammel, 1885.

»Papa» *Probus* var en meget høj og kraftig Mand, der efter sin Ungdoms Herremode havde Fuldskæg. Altid straaledede han af Løjer og Liv — lige til sin Alderdom. Han var uhyre virksom og stadig med paa nye Tanker og Foretagender, desuden overordentlig praktisk med sine Hænder, en Egenskab, som Gertrud — tillige med Sindets Livlighed — tog i Arv efter ham. Desuden var han Godheden selv. Om hans viltre Streger som Dreng og Student gik der mange Frasagn.

Fru »*Götha*» var en stilfærdig, men sjælden klog Dame med et fornemt Udseende, ikke saa høj. En ypper-

lig Moder for sine seks Børn.* Hun og hendes Søster *Berta Granfelt* (senere gift med Senator (Højesteretsdommer) *Mauritz Hornborg*, var i deres Ungdom kendt i Helsingfors som »de to smukke Professordøttre». Fotografier og skønne Ungdomsportrætter af Søstrene stadfæster dette.

I det Solitanderske Hjem raadede det frieste og muntere Forhold mellem Forældre og Børn. Aldrig har jeg oplevet saa glade og kaade Maaltider som i Familie-kredsen i min Forlovelsestid paa »Saarela», hvor Latteren rungede gennem »matsalen» omkap med »kvickheterna» fra alle Sider. Her befandt Gertrud sig ret i sit Es, og interesserede og slagfærdige Veninder af Døttrene, som færdedes i Hjemmet, bidrog til at skabe en munter og levende Kreds.

Og dog havde Sorgen i sin Tid hersket i dette Hjem. Den ældste af Døttrene, *Anna*, blev tidlig syg af Lungetuberkulose; flere Aar maatte Fru Götha sammen med den syge rejse hjemmefra og bo, dels to Vintre paa Luftkurstedet Falkenstein (i Taunus nær Wiesbaden) og et Højfjældssanatorium i Davos i Svejts, dels paa Hyvinge Sanatorium i Finland. Det lykkedes dog ikke

* *Axel* (1878—1944), Civilingeniør, finsk Generalkonsul i New York, en Tid Handelsminister, senest Direktør i »Finska träförädlingsindustriens centralförbund».

Anna (1880—1900).

Berta, f. 1881, Sproglærerinde i Helsingfors.

Gertrud (1884—1945).

Edit (1886—1927), Sproglærerinde i Helsingfors.

Ossian (»Olle»), f. 1890, Civilingeniør, nu Professor (väg- och vattenbyggnad) ved »Tekniska högskolan» (Polyteknisk Lærestalt) i Helsingfors.

med Datidens Helbredelsesmidler at frelse den unge Piges Liv. Hun døde omtrent 20 Aar gammel.

Disse Aar mærkede sikkert hendes Mor; men forresten var Slutningen af 1800-Aarene og de første af 1900-Tallet jo en mørk Tid for Finland, de saakaldte »ofærdsår», da Russerne paa alle Maader søgte at nedbryde Landets selvstændige Stilling indenfor Riget (»Bobrikoff-tiden»). Det var dengang, da Brevene forsynedes med »Sørgemærke» — det sorte Frimærke med den finske Løve — da de finske Fædrelandsvenner klædte sig i Sorg, og da man i sin Fortvivlelse over Landets Ulykker ikke dansede. Skønt Gertrud var saa musikalsk, havde hun derfor været uvant med Dans i sin Ungdom, brød sig ikke om den, og dansede altid mere tungt, end man egentlig skulde vente.

*Barndom
og
Ungdom.*

Gertrud var et meget kvikt, livligt og følsomt Barn. Vi har af hende et yndigt Fotografi, hvorpaa den 1½ aarige Pige sidder og med sit gladeste Smil løfter op i sin lille Kjole. Hendes Morfader, den gamle Professor Granfelt, kaldte hende da ogsaa gerne »aprilvæder», fordi hun afvekslende lo og græd over Barnelivets smaa Tilskikkelser.

Naar Pigebarnet blev spurgt, hvad hun vilde være, svarede hun, at hun vilde være »frue» (gifte sig). En Gang saa hun imidlertid sin Mor lægge Plaster paa en større Byld, som Faderen havde faaet. Hun — der forresten aldrig udviklede sig til nogen første Klasses Sygeplejerske — syntes, at dette var saa uhyggeligt, at hun udbrød: »Usch då, jag gifter mig aldrig, hellre köper jag mig en stor docka!» (Naa, hun blev jo alligevel gift og fik sine Børn.)

Gertrud Solitander, 14 Aar gammel. Vaaren 1898.

Som noget større skildrede efter hendes Død en af hendes Ungdomsveninder hende i et Brev til mig som en purung Pige med en lang, lys Fletning paa Ryggen, glade, blaa Øjne og stadigt smilende (senere blev hendes Haar jo mørkebrunt, og Øjnene var egentlig mere graa end blaa).

Sin Barndom tilbragte Gertrud dels i Hjemmet forskellige Steder i Helsingfors, dels paa det lille Landsted »Kärki», som Papa Probus havde bygget paa den vestre Side af Vanajavesi, mellem Hattula gamle Kirke og Saarela-Holmen. Under Annas Sygdom boede hun — som før omtalt — ogsaa længere Tid paa »Saarela» — det Sted, som hun alle Dage elskede meget højt.

Begge Forældre var af gammel svensk-finisk Æt og havde haft Svensk til Hjemmesprog, hvilket Sprog de ogsaa talte til Børnene i deres eget Hjem. Alligevel satte de dog disse i finsk Skole, for at de kunde blive helt fortrolige med det vanskelige finske Sprog, som taltes af langt den overvejende Del af Folket.

Gertrud gennemgik da »Finska fruntimmerskolan» i Helsingfors — som den dengang hed med et mærkeligt gammeldags Navn; herved lærte hun Finsk fuldstændigt, saaledes at hun hele sit Liv talte og skrev det aldeles flydende. Vrangsideen var dog, at hun som Barn i finstaltende Skole fra et svensktalende Barndomshjem følte sig mere »hjemløs». Hun har da ogsaa sagt mig, at hun ansaa det for at være en Vinding, da hun giftede sig til Danmark, at hun derved slap for den noget enerverende Sprogstrid i Finland. Her, i »Nationalstaten» Danmark, kunde jo intet Sprogproblem opstaa.

Den samme Veninde, som jeg før har nævnt, har sagt om hende i hendes Opvækstaar, at hun blev en ung Pige, som spredte Skønhed og Glæde om sig, hvor hun viste sig. Hun var — som alle Solitandrere — meget høj (175 ctm.), d. v. s. dansk Garderhøjde, overordentlig slank og fin af Figur og Lemmer, og med et vældigt, tykt, brunt Haar, der, naar det redtes ud, næsten naaede hende til Knæene. Dengang brugte Damerne jo endnu ikke at klippe Haaret mere eller mindre kort, men hendes var sat op først i Fletning og senere i en stor Nakkeknude. Saaledes gik hun med det hele Livet, og det klædte ogsaa utvivlsomt hendes Træk bedre,

Paa »Kärki»s Veranda. Emma Solitander, født Sirén, Berta Solitander, Gudrun Asp-Andersson, Gertrud, c. 1900.

end et kort Haar vilde have gjort. Da de smaa Hatte efterhaanden kom paa Mode, maatte hun dog klippe noget af Haaret for at faa Plads til det under disse Hatte, skønt hendes Mand ikke gerne saa det; men hun narrede ham nok noget paa dette Punkt. Ogsaa en anden Veninde fra Ungdomstiden skildrer hende som altid glad og henrivende med store, klare, smilende Øjne. Billederne fra hin Tid stadfæster da ogsaa disse Indtryk. Hun havde Livet igennem en stor naturlig Charme, som faa kunde staa for.

Gertruds Forældre blev snart klare over, at hun havde ikke almindelige kunstneriske Anlæg. Da hun var færdig med Skolen, blev hun derfor optaget i Kunstakademiet »Atheneum» i Helsingfors, som hun i Løbet af flere Aar gennemgik for at uddanne sig til Malerinde.

Samtidig med Undervisningen i Kunstakademiet tog hun Sangundervisning hos den kendte Sanglærerinde *Alexandra Anger* i Helsingfors. Gertrud havde en baade stor, fyldig og klangfuld Mezzosopran, sang dejligt rent og var i det hele gennemmusikalsk. Hun sang jævnlig i Amatør-Kor i Helsingfors, naar der gaves Oratorier e. l. ved Koncerter, eller Operaforestillinger paa det finske Teater; thi dengang fandtes intet fast Operapersonale i Staden. Hun var sjælfuld og tillige dramatisk i sin Sang. Derimod lærte hun aldrig at spille Klaver, saa hun kunde ikke akkompagnere sig selv. Det skyldtes vel Brist paa Tid. Paa Guitar kunde hun spille lidt, men gjorde det sjældent.

Efter at have gennemgaaet Kunstakademiet supplerede hun sin Uddannelse ved en Vinters Ophold i Dresden 1903--04 sammen med en Veninde, Friherreinden *Maggie Gripenberg*, som da var Malerinde, men senere blev en kendt Dansekunstnerinde i Helsingfors. I det Gripenbergske Hjem var Gertrud nemlig i sin Ungdom en stadig Gæst. Det var en meget kunstpræget og musikalsk Familie, og Gertrud sagde senere spøgende, at Maggies Fader, der var Arkitekt og paa Grund af sin Haarfarve kaldtes den »røde Baron», var en af hendes ældre »Tilbedere».

Gertrud och Berta Solitander c. 1902.

Ogsaa Gertruds Søster *Berta* var med paa Dresdenrejsen for at studere Sprog. De boede i Pension hos en tysk Officersenke, *Frau v. Oertzen-Boltenstern*, og gik flittigt til Operaer og Koncerter i den da fremragende Musikby.

Da Gertrud kom hjem til Finland, fortsatte hun at male og gav samtidig Undervisning i Tegning.

Et Par Aar efter Dresden-Opholdet rejste hun atter til Udlandet, nu til Paris, for sin yderligere Uddannelses Skyld. *Maggie Gripenberg* og Gertruds Søster *Edit* var med denne Gang. Gertrud fik derpaa eget Atelier i Helsingfors og udstillede flere Gange paa de aarlige Kunstudstillinger.

Malerskolen i Dresden 1903—04. (Siddende til venstre med Paletten Gertrud; staaende lige til højre for hende Maggie Gripenberg.)

Endelig drog hun i Efteraaret 1910 igen til Udlandet for sine opsparede Penge. Det var en virkelig »grand tour» til Kunstens forjættede Land Italien samt til Paris og London.

Denne Rejse skulde blive hendes Skæbne; det var nemlig paa den, vi første Gang traf hinanden.

*Rejsen til
Italien og
Paris
1910—11,
hvor Gertrud
traf sin
vordende
Mand.*

Dette skete i de danske Frøkner Böhme og Jørgensens, for Nordboer saa velkendte Pension ved Arnofloden i Firenze. Det var om Aftenen paa Gustav Adolfsdagen den 6. November 1910. Lidet anede nogen af os, da vi forinden havde givet os ud paa denne Færd, at den skulde blive bestemmende for vort fremtidige Liv.

Jeg var i Sommeren 1909 blevet juridisk Kandidat og var derefter Soldat fra April til Oktober 1910. I Slutningen af Oktober rejste jeg med *Mor* og min Søster *Ester* til Italien. Ester havde været alvorlig syg i længere Tid og skulde til Syden. Over Verona og Venezia kom vi den 6. November til Firenze.

Straks ved Middagen i Pensionen samme Dag lagde jeg Mærke til den unge, meget høje og slanke, finske Dame. Finland kendte jeg da ikke meget til udover »Fänrik Ståls sägner», som vi havde tyret i Svensktimerne i Randers lærde Skole, og »Fältskärens berättelser»; men jeg syntes at kunne se, at Damen saa »finsk» ud.

Gertrud fortalte mig til Gengæld senere, at hun havde fundet, at jeg saa yderst ungdommelig, næsten »drenget» ud; jeg var dengang 24 Aar og fejrede min Fuldmyndighed — som man efter de dagældende antike Regler i Christian V's Danske Lov først opnaaede ved 25 Aars Alderen — ved Juletid i Rom 1 ½ Maaned derefter i italiensk Champagne — den perlende »Asti spumante».

Man skal nu ikke tro, at dette Møde førte til »Kærlighed ved første Øjekast», som Romanerne taler saa meget om. Gertrud var da reserveret overfor fremmede og rejste for Resten kort Tid efter til Rom, mens vi blev 5 Uger i Firenze. Pudsigt nok findes der et — desværre ret afbleget — Amatørbillede, taget af en af Gæsterne, hvor Frøken Solitander paa Pensionens Udsigtsterrasse i Firenze ses klamre sig til Flagstangen med det vajende Danebrog — næsten et Varsel!

I Rom mødtes vi kun een Gang tilfældigt et Øjeblik; vi boede ikke i samme Pension. Paa en vidunder-

lig Fodtur, som jeg i Januar 1911 foretog alene ad Strandvejen fra Salerno til Sorrent, lagde jeg desuden Mærke til hendes Navn i Fremmedbogen i den herligt liggende Villa yderst paa Skrænten mod Middelhavet i Bjergbyen Ravello ved Amalfi.

Det var alt, hvad jeg saa til Gertrud i »la bella Italia»; men vi havde jo hver for sig studeret Landets store Kunst, som vi senere fik rig Løjlighed til at tale om med hinanden.

Vort egentlige Bekendtskab stiftedes i Virkeligheden først i Paris. Hertil rejste jeg nemlig den 5. Februar 1911 fra Napoli, mens Gertrud allerede havde været der fra før Jul 1910. Julen fejrede hun i Paris med den danske Malerinde *Sophie Pedersen*, som senere i København blev vor trofaste Veninde, og som 1916 malede et stort Portræt af Gertrud. De boede begge i en Pension i Rue d'Assas Nr. 51 paa venstre Seinebred, nær Luxembourghaven.

Jeg havde derimod mit Herberge i et Hôtel garni paa Hjørnet af Quai St. Michel og Rue St. Jacques, lige ved Seinen, hvor jeg havde den herligste Udsigt til Nôtre Dame-Kirken og ned ad Seinen til gare de Lyons høje Taarn med Uret, der lyste, naar det blev mørkt.

Det var egentlig tilsyneladende mere et Tilfælde, at Gertrud og jeg kom paa nærmere Hold i Paris. Historien er den, at jeg i Rom havde bestemt mig til senere paa Vinteren at tage til Paris, mens Mor og Ester blev i Italien. Da jeg imidlertid ikke kendte nogen Pension i Paris, gik jeg i Rom op til en norsk Slægting, Frøken *Louise Boe* fra Kristiania, som ogsaa den Vinter opholdt sig i Italien. Hun var meget berejst og

velkendt med Paris, saa jeg mente, hun kunde anbefale et godt Sted at bo, Hun gav mig da Frøken Solitanders Adresse i Rue d'Assas, som var den eneste, hun kendte, idet Gertrud sammen med hende havde boet i Pensione Dinesen i Rom.

Jeg skrev da til Gertrud og spurgte om, hvordan det forholdt sig med Pensionen i Rue d'Assas, men fik det lidet opmuntrende Svar, at Pensionens Gæster bestod af 23 Damer og 1 Herre! Herefter betakkede jeg mig; men Gertrud var saa venlig — gennem en af sine Bekendte — at skaffe mig Plads i det omtalte Hotel paa Quai St. Michel.

Da jeg var kommet til Paris — Overgangen var slem, fandt jeg de første Dage, fra det solstraalende Napoli ved Golfen til Nordfrankrigs graa Februar — syntes jeg som Kavalier, at jeg vilde gøre Visit hos Frøken Solitander og takke for hendes Ulejlighed. Det gjorde jeg ogsaa og blev modtaget af Damen i Pensionens »salon»-ret et ægte kedeligt fransk Værelse med blomstrede graa Pudemøbler. Jeg indbød hende til at tage med i Teatret en Aften — det var til et udmærket spillet moderne Stykke paa »Comédie française».

Paa den Maade blev vi noget nærmere kendt med hinanden. Det havde egentlig været min Plan, som jeg ogsaa ellers gennemførte under mit 2 ½ Maanedes Pariserophold, at jeg for rigtigt at lære fransk Talesprog ikke vilde have nogen Forbindelse med Nordboer, men kun med fransktalende Udlændinge. Escapaden med Frøken Solitander fra dette Princip fik imidlertid de videstgaaende Konsekvenser.

Vi befandt os vel i hinandens Selskab, hvor vi drøftede alt muligt — ikke mindst Kunst og Litteratur. Det var for mit Vedkommende ikke saa underligt, at jeg snart længtes efter hvert nyt Møde, naar jeg uventet havde mødt en saa fin, indtagende og klog ung Dame; vi blev da ogsaa snart enige om fremtidig at træffe hinanden i hvert Fald en Gang om Ugen: Vi gik i Teatret eller paa Restaurant, spadserede og nød vor Apéritif eller Aftenkaffe paa den kendte Kafé »Madrid» paa Boulevard des Italiens, der blev vor Stamkafé.

Saa fulgte jeg hende den lange Vej gennem det gamle Paris' Gader, Louvre-Komplekset, over Seinen til Rue d'Assas, og drog da hjem i de sene Aftentimer til mit Hotel paa Quai St. Michel.

Hvorledes vi blev forelskede i hinanden, omend ikke helt paa samme Tidspunkt, kan være det samme. Først blev jeg det, saa hun. Gertrud hørte sandelig ikke til dem, der saa let gav sig. Jeg syntes tværtimod, at hun havde et »Ispanser» om sig. Det havde hun faktisk ogsaa fra først af bevidst iført sig, da hun ikke *vilde* forelske sig paa sin Udenlandsfærd; men efterhaanden tøede dette op, og hendes varme, rige Personlighed foldede sig ud.

Da jeg den 11 April — fortvivlet over Adskillelsen — maatte rejse til London, begyndte vi straks at skrive til hinanden, og vi blev meget snart klare over, at vi vilde gifte os, selvom noget egentlig Frieri ikke fandt Sted, ligesaa lidt som vi kunde tale om nogen »Forlovelsesdag».

Fra England var jeg allerede rejst i Maj, da hun kom derover; men paa Hjemvejen til Finland aflagde Ger-

Gertrud Solitander 1903.

trud Mor og mig et lille Besøg i København (Dosseringen 91¹, hvor vi da boede) mellem Skibets Ankomst om Morgenen og Vidererejse senere paa Dagen. Hun var nok lidt betaget over denne Visit hos sin eventuelt vordende Svigermor, som forresten allerede fra Italien var meget indtaget i Gertrud.

Mors Forstaaelse viste sig da ogsaa smukt ved, at hun lidt senere selv foreslog mig, at jeg samme Sommer skulde rejse til Finland, være sammen med Gertrud og vise mig for hendes Familie.

Jeg var naturligvis henrykt og drog derop i August for en 14 Dages Tid. Forresten var paa det finske Skib, der gik i Rutefart Hull—København—Helsingfors

Forlovelses-
tiden
1911—14.

Gertruds Søster *Berta*, som ogsaa havde været paa Studieophold i England. Dengang var Finlandsfærder fra Danmark noget ret ualmindeligt, ikke saa hyppige som senere, da det nordiske Samarbejde kom i Gang. Det var ogsaa første Gang, at jeg, der dog allerede havde rejst rundt i en god Del af Europa, maatte forsyne mig med Pas. Lykkelige Tider!

Gertrud var taget til Helsingfors for at hente mig ved Skibet, og vi havde nok adskillige tôte à tôte'r i Tog-Kupéen til Konduktørens Forbavselse paa Vejen til Parola Station nord for Tavastehus.

Derfra gik vi over Markerne ned til Søen og roede det korte Stykke over til »Saarela» i den straalende Sommersol.

Jeg tror, Gertrud og jeg var lige spændte paa, hvordan den unge Dansker skulde tage sig ud for sine vordende Svigerforældre. Der er ikke noget at sige til, at de vel var lidt betænkelige ved den ukendte Udlænding. Særlig opmuntrende for Gertrud havde det jo ikke været, at hendes forsigtige Mor, da hun fik Forlovelsen at vide, med sit vante Udtryk kun havde sagt: »Må det?» (»mon?» eller »mon det er Tilfældet?»)

Men det gik helt godt. Jeg husker tydeligt den elskværdige — omend maaske lidt afventende — Modtagelse, jeg fik af min 3 Alen høje Svigerfader med det store Skæg og det venlige Ansigt og af min fine, søde og elskværdige Svigermoder. Og hurtigt blev jeg fortrolig med dem og Familjens yngre.

Det kunde være rimeligt her at indskyde nogle Bemærkninger om Familjen Solitanders Landhjem »Saa-

Den unge Gertrud Solitander ridser sit
Navn i en Birk paa »Saarela».

rela», der kom til at spille en saa stor Rolle i vort fremtidige Liv, som det allerede i en Aarrække havde gjort det for Gertrud.

»Saarela», der som før omtalt ligger paa sin 10 Tdr. Land store Holm i Vanajavesi lange Sø, er et stort, hvidt Træhus med to sværere, taarnlignende, to-Etagers Endefløje, opført i 1860erne af den daværende Ejer,

en tidligere Borgmester i Staden Tavastehus (finsk: Hämeenlinna). Den ejendommelige, storslaaede Bygningsform skal skyldes, at han vilde efterligne det middelalderlige Tavastehus Slot med dets to firkantede Taarne. Bygningen ligger ret højt, paa alle Sider omgivet af en stor Park, der flere Steder med stejle Skrænter skraaner ned til Søen, mens Stranden andetsteds er lav og tilgroet med Birk og El. Yderst mod Syd ligger »Lilleholmen» med Badehus, forbundet med Hovedholmen ved en smal kunstig Dæmning.

Udsigten fra »Saarela»s Førstesals Vinduer mod Syd er meget smuk henover Parken og den lange smalle Sø: Man ser i Mellemgrunden den granklædte Holm »Varassaari» (hvad nu menes at betyde »Væringernes Holm») og i Baggrunden Aulanko høje Aas med Udsigtstaarn. Til højre ses over en smal Vig Hattula store, røde, middelalderlige Kirke, hvis Tag har en prægtig, stejl Rejsning, som det plejer at være Tilfældet med de gamle finske Kirker. Disse har sjældent Taarn, men en »klockstapel», hvad ogsaa er Tilfældet her. »Gamla kyrkan», der er en interessant gotisk Bygning fra Middelalderens Slutning med talrige Kalkmalerier, bruges nu ikke mere til Gudstjeneste.

Et skønnere Sted end »Saarela» kan vanskeligt tænkes, og det er ikke saa underligt, at ogsaa Gertruds og mine Børn senere elskede det højt og regnede Ferierne i Finland som et Eventyr.

Paa »Saarela» boede i sin Tid — som jeg tidligere har nævnt — Gertruds Morfader, gamle Professor *Granfelt* til sin Død 1892. Her havde han Besøg af Mænd,

Gertrud i sit Atelier i Helsingfors.

som betød noget i Finlands Aandsliv, bl. a. *Topelius*, *Lönnrot* («Kalevala»s Udgiver) og sin Søstersøn, Digteren *Karl August Tavaststjerna*. I det store sydøstlige Værelse paa første Sal skrev denne sin kendte Roman »Barndomsvänner».

For Gertrud og mig blev det 14 herlige Dage paa »Saarela» dengang i August 1911. Ganske vist var Besøget officielt »incognito»; men vi gjorde dog Visitter hos Slægten og de nærmeste Venner paa de smaa Herregaarde og Villaerne i Nærheden, der alle laa langs Søen. Først og fremmest sværmede vi naturligvis i Parkens lange Gange, roede over til den ensomme Varassaari og en Gang den lange Tur til Aulanko med den storartede Udsigt fra Taarnet over den blikstille, dybe Fjældsø lige nedenunder og Tavastlands uendelige, mørke Skove til alle Sider. Fagrere Ramme om to forelskedes Samvær kan ikke tænkes!

Det var sandelig haardt at skulle rejse hjem. Det vilde vare et Aar, før vi mødtes igen i Danmark, og da deklareredes Forlovelsen officielt.

Umiddelbart efter Gertruds Danmarksbesøg i 1912, da hun blev forestillet for min gamle Faster i Thy, fulgte jeg med hende til Finland. Vi var i Taage lige ved at støde paa Grund paa et Skær i Ålands Hav og gjorde, da vi velbeholdne var kommet i Land i Åbo, en dejlig Tur pr. Jernbane og Bil gennem smukke Birkeskove og forbi Tenala Graastenskirke — med et smukt gotisk Vindu — til hendes Mosters og Onkels Hus i Bromarf nær Hangö. Det laa paa en Tange med Udsigt gennem Granerne til Vigene paa begge Sider. Senere

var vi — med *Berta* som »Skærnbrædt» — en herlig Færd fra »Saarela» til Kangasalas Sømraade og »Kejsaråsen» med dens vide Udsigt.

Det varede 3 lange Aar, før vi giftede os. Utallige Breve fløj i disse Aar mellem København og Helsingfors og omvendt, saa mange, at Gertrud egentlig for Resten af sit Liv fik nok af mere indgaaende Brevskrivning. Vi maatte tage Skilsmisens Savn igen i de Frieri i 1912 og 13, da vi var nogle Uger sammen igen.

Sagen var, at jeg slet ikke havde Raad til at gifte mig, og dengang kendte man ikke til at gifte sig uden at have i hvert Fald nogenlunde fast Grund under Fødderne. 1911—12 var jeg Sagførerfuldmægtig med den fyrstelige Lønning af 75 Kr. om Maaneden, og da jeg i Efteraaret 1912 kom ind i Indenrigsministeriet og maatte opgive Sagførerfuldmægtigpladsen, gik min Løn endda ned til 50 Kr. mdl. Der blev nemlig af særlige Grunde ansat en Mand til i Ministeriet foruden mig, skønt kun een Plads var ledig, saa vi to maatte dele Begyndelseslønnen paa 1200 Kr aarlig. Det skulde man byde Folk nutildags!

Mor hjalp mig nu noget, og lidt havde jeg arvet; alligevel var det ikke flottere end, at da vi i Begyndelsen af 1914 bestemte os til at gifte os, var jeg endnu ikke fast ansat i Ministeriet. Ved et Tilfælde blev jeg det imidlertid 1. Maj og havde saaledes 1200 Kr. aarlig + lidt Rentepenge (man regnede dengang at kunne gifte sig og leve helt pænt for 3000 Kr.). — Noget økonomisk fint Parti kunde man saaledes ikke sige, at Gertrud havde gjort; men heldigvis blev det jo lidt bedre siden.

Gertrud pudser et Kobberkar til det vordende Hjem
i København, »Saarela» Veranda 1913.

Brylluppet paa »Saarela» Brylluppet paa »Saarela» den 19. Maj 1914 var til
19. Maj Gengæld straalende. En stor Kreds af den finske Slægt
1914. og Gertruds Veninder var indbudt. Fra Danmark
mødte, foruden Brudgommen, kun hans Søster *Ester*,
da hans Mor — paa Grund af sin næsten sygelige
Skræk for Søen — ikke havde vovet at sætte over
Ålands Hav.

Den høje, slanke Brud saa bedaaende ud, da hun
i sin hvide Kjole med Slør og Slæb kom ind i »Salen»,
hvor Vielsen skulde foregaa, med en stor Buket røde
Roser i Haanden. Vi blev viet efter finsk Ritual
af Gertruds Mosters Mand, Professor theol. *Edvard
Stenij*.

Udenfor begyndte Løvet at springe ud, og Brudeparret og Bryllupsgæsterne kunde færdes i Parken en stor Del af Tiden. En uforglemmelig Dag!

Om Eftermiddagen rejste vi saa til Helsingfors, mens Gæsterne kastede Risengryn efter Vognen, der førte os til Stationen. Det gik videre med Skib til København, som modtog os i straalende Solskin med fuldt udsprunget Løv.

Vi havde lejet en rigtig pæn lille 4 Værelsers Læjlighed i Holsteinsgade Nr. 21^{IV} t. v. paa Østerbro. Fra Façadevinduerne var der fri Udsigt mod Syd ned ad den lange Lipkesgade og fra Soveværelset mod Nord til Rovsings Klinikhave lige udenfor. Her boede vi i 6 Aar.

Ungt Ægteskab i København.

Det gjaldt nu om at faa Læjligheden møbleret. En Del havde vi faaet fra mit Hjem og fra Finland, og noget lod vi lave; men det slog ikke til. Vi havde begge Sans for smukke gamle Møbler, som vi gik paa Jagt efter hos Antikvitetshandlerne i de første Uger, vi var gift. Priserne var — i Forhold til Nutidens — fantastisk billige. For c. 100 Kr. pr. Stk. fik vi fine gamle Mahogni- og Birketræsmøbler fra første Halvdel af forrige Aarhundrede: Sofa, Klappbord af Mahogni, Hjørne- og Linnedskab af Birk; de dejligste Mahogni Biedermaier-Stole kostede vist 13 Kr. Stk. Gertruds egne Malerier, Originaler og Portrætkopier, hjalp smukt til at fylde Væggene.

Saa var vi rede til at foretage en lille Bryllupsrejse. Gertrud skulde se noget af det fagreste af sit nye Fædreland. I Junis Slutning tog vi over Møens Klint, Svend-

borg, Faaborg til Als. Jeg vilde gerne, at Sønderjylland, som da endnu var under tysk Vælde, ogsaa skulde gaa ind i hendes Bevidsthed. Vi gjorde Valfart til Dybbøl Banke, hvor hendes Svigerfader som Løjtnant var blevet haardt saaret under Stormen den 18. April 1864. I Sønderborg beredte Tyskerne sig imidlertid til at fejre 50 Aars-Dagen for Overgangen til Als den 29. Juni 1864, og vi flygtede derfor ned til Slesvig By, gjorde Valfart til Danevirke og endte i Rendsborg; her fik vi at vide, at Skuddet i Sarajevo, som gav Signalet til den første Verdenskrig, var gaaet af. Vi fandt det da mest praktisk at forsvinde hjem til Danmark. »Ach, welche grässliche Menschen die heute leben», hørte jeg en gammel Kone i Rendsborg sige, da hun hørte om Mordet. Hun vidste ikke, hvor sandt hun spaaede!

1. August brød Krigen ud, og 5. August om Aftenen blev jeg indkaldt og mødte i Kastellet for derpaa — i den herligste Sommernat — at lodeses ud til »Hullet i Nordfronten», ikke noget rart Sted, hvis der var blevet Krig herhjemme dengang. Det var altsaa kun 2 ½ Maaned efter vort Bryllup, og Gertrud var selvfølgelig af det — samtidig med, at Forbindelsen med Finland for en Tid afbrødes. Jeg kom dog hjem efter en Maanedes Forløb, da Ministeriet ikke kunde undvære sine Tjenestemænd til Sagernes Ekspedition.

Hvordan gik det nu den finske Kunstnerinde, da hun blev ung, fattig Ministerieembedsmands Frue i København? Ja, den ringe Økonomi generede hende ikke. Hun var i sjælden Grad praktisk og samtidig

økonomisk i Pengesager, stillede meget smaa Krav for sig selv. Ikke uden Grund havde en af hendes Frænder allerede før i Tiden sagt, at hun vilde blive en fattig Kunstner en udmærket Kone. Hun var fikst til at gøre Indkøb og lave Mad, sy Kjoler til sig selv og Tøj til Børnene, da de efterhaanden kom, til at ordne næsten alt i Hjemmet uden Brug af Haandværkere. Og som den Kunstnerinde, hun var, blev det hele gjort smukt og smagfuldt. Ved festlige Lejligheder kunde hun pynte op med smaa Midler, og havde altid morsomme og rammende Idéer.

Vi debuterede med en lille Formiddagspige; men, efterhaanden som min Løn steg, blev det til en Hverdags —. Gertrud havde ypperlige Evner til at omgaa de unge Piger. Hendes friske, naturlige og ligefremme Væsen gjorde, at de altid kom til at holde af hende og føle sig hjemme hos os. Hun interesserede sig for deres Forhold og hjalp dem, hvor hun paa nogen Maade kunde.

Vort Samliv var saare lykkeligt trods Karakterens Forskelligheder; vi holdt begge af Litteratur, kunst- og kulturhistoriske Skildringer, samt Memoirer, gik sammen i Teatret, paa Koncerter, Malerisamlinger og Museer. Jeg lærte meget af hende og fik min dengang noget gammeldags Kunstopfattelse revideret. Vi elskede begge Naturen; hun forstod som faa dens Stemninger, Former og Farver. Alt muligt kunde vi drøfte med hinanden. Hendes Syn paa Mennesker var psykologisk klogt og forstaaende og gav os Stof til mange Samtaler. Jeg indrømmer gerne, hvor meget

jeg i Tidens Løb, ogsaa paa Menneskelivets almindelige Omraader, har lært af hende, som en Mand vel altid vil gøre det ved Samlivet med en klog Kvinde, og hun fulgte mit Virke og mine Interesser, ogsaa mine slægts-historiske Studier og skriftlige Arbejder.

Gertrud sluttede sig hurtigt til de fleste af Slægten her, mine Venner og deres Fruer. De kom til at holde af hende, og det var ikke mærkeligt paa Grund af hendes medfødte Charme og fine Karakter. De første Aar, da hun endnu ikke helt beherskede vort Sprog, maatte ganske vist lægge en Dæmper over hendes Væsen, især i større Selskaber. Til at begynde med talte hun da ogsaa Svensk til mig; men da Børnene voksede til, gik det af sig selv over til Dansk.

Kvik og livlig, impulsiv i høj Grad, som hun var, var hun Morgenmenneske, og hun kvindrede, saa snart hun var staaet op, ikke altid paaskønnet af hendes Mand. Jeg holdt af Ro om Morgenens, fordi jeg led af »langsom Opvaagnen«. Ellers elskede jeg hendes Sang. Min større Ro kunde engang imellem irritere hende lidt, saa hun kunde finde paa at sige mærkelige Ting for at drille mig lidt, hvad dog sjælden lykkedes. Som ung holdt hun af at bruge sine Kræfter, saa vi brødes og tog smaa Livtag med hinanden fra Tid til anden. Sentimentalitet var hende ukendt. Hun havde et klogt og nøgternt Syn paa Livets Foreteelser. Hun regnede Mennesker efter deres indre Værdi, hadede Bornethed og Snobberi og ejede megen Humor. Mennesker, der savnede denne Egenskab følte hun sig temmelig fjern fra.

Gertrud och Lisbeth ($\frac{1}{2}$ Aar). 1915.

Hendes livlige Sind gjorde, at hun elskede at pludre om løst og fast med sine Pigebørn, da de voksede til — Afveksling fra alvorlige Samtaler: Og hvor var vore Søndagsfrokoster, naar hele Familien var samlet paa Fridagen, muntre og festlige! Her slog Gertrud sig rigtigt løs. Hun tog Tingene lidet højtideligt, naar der ikke var Grund til at vise Alvor. Men alle, der kendte hende, ved, at hun ved højtidelige Lejligheder, havde den sande »air«. Saa lidet krævende hun var i det

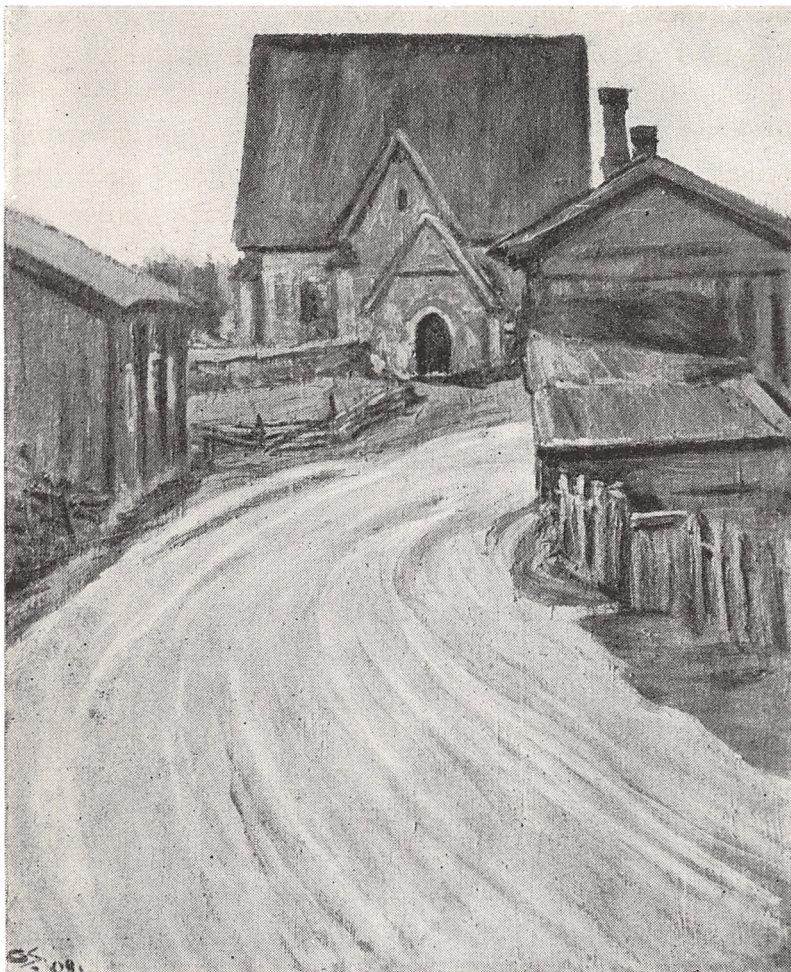
daglige, klædte hun sig altid, naar det skulde være, med megen Smag og Finfølelse.

Ogsaa et Træk af hendes impulsive Karakter var, at naar hun var mellem sine egne, vejede hun ikke sine Ord paa Guldvægt. Baade rappe og skrappe Bemærkninger kunde hun i Familierekredsen komme med. De fløj hende ud af Munden, men hun mente ikke noget med dem. De virkede bare forfriskende, selvom det i Øjeblikket kunde give et Sæt i en. Hun fyldte Hjemmet med Liv og Glæde, naar hun var mellem sine egne, som hun kendte til Bunds. Hvor stort Savnet er, kan enhver gætte.

Trods sit muntre Sind havde hun en dyb Forstaaelse af Livets Alvor. Hun var ikke — for at bruge hendes eget Udtryk — kirkereligøs; men hun beundrede den høje Etik, der kommer til Udtryk i Evangelierne, og det nye Testamente var hende velkendt. Hun var retfærdig og frisindet i sit Syn paa Mennesker og meget trofast overfor dem, hun regnede som sine Venner. Hun omfattede med stor Kærlighed sin finske Slægt og stod navnlig, lige til sin sidste Sygdom, i nær Brevveksling med sin Søster Berta i Helsingfors.

I det hele var hendes Tankegang saa fin og nobel, at hun ikke kunde tænke sig at gøre noget, hun bag efter vilde skamme sig over for sig selv.

Hvorledes gik det nu med Maleriet og Sangen? Ja, desværre efterhaanden ikke saa godt, som det burde. Den første Tid malede hun noget og sang ikke saa lidt hjemme til mit Akkompagnement, saa vidt det slog til; men da Børnene kom, og deres Pasning tog mere

Parti ved Hattula gamle Kirke, Tavastland. Maleri af Gertrud Solitander. Olie. 1909.

paa Kræfterne, blev Kunsten desværre sat ret meget til Side. Det blev ikke muligt for Gertrud at klare begge Dele, noget som vist ikke sjældent sker med Kunstnerinder, der gifter sig.

Ogsaa jeg fik mere og mere at gøre og havde som Ministeriemand jævnlig Sager med hjem, at gennemgaa om Aftenen. Saa blev man for træt, ikke mindst i Øjnene, til at spille.

Gertruds vidtspændende Sangrepertoire i hendes Ungdom omfattede baade en Mængde finske og svenske, ældre og yngre, enkelte danske og mange klassiske franske, italienske og tyske Sange.

Fra Tid til anden malede hun dog en Del, mest Portrætter af Familien, enkelte Skitser og Landskabsbilleder, ligesom hun kopierede Portrætter. Det sidste af disse var Joest Verheidens skønne Billede af Christian III (paa Frederiksborgmuseet) i Foraaret 1942, hvilket var en Bestilling fra Randersstudenternes Forening »Randrusianersamfundet» af Randers Statsskoles Grundlægger som Gave til Skolen ved dens 400 Aars Jubilæum samme Aar. Den fortrinlige Kopi hænger nu i Skolen i en af hende selv prydet Ramme.

Samme Aar gav hun mig et stort Selvportræt, paa hvilket hun sidder i sin hvide Malerkittel foran Staffeliet.

Jeg anser mig ikke for at være en saa dygtig Kritiker, at jeg tør give en egentlig Karakteristik af Gertruds Kunst; men nogle Ord vil jeg dog sige om den.

Gertrud maa have været uhyre flittig i sin Ungdom. Der er bevaret utallige — baade Model- og Frihaands-tegninger — hvoraf det kan ses. Mange af dem er sær-

Smaapiger. Mäkelä, Tavastland. Maleri af Gertrud Solitander.
Olie. c. 1910.

deles gode og viser, at hun beherskede Tegningen, der nu engang er det grundlæggende for at kunne male, tilfredsstillende. Ligeledes findes, foruden hendes færdige Malerier, en Mængde Skitser til Oliemalerier.

Hun havde en udpræget Farvesans. Altid stemmer de varme Farver smukt og smagfuldt sammen. Hun lagde megen Vægt paa Koloritten, krævede »Farve» af sine Billeder.

Der er Kraft og Styrke over hendes bedre Ting, god Komposition og Frihed i Udførelsen. Hun kunde sin Teknik; men desuden var der »Sjæl» i Billederne. Hun gik ikke over til den helt moderne Malemaade, men holdt sig nok til et Mellemstandpunkt mellem den ældre og nyere. Hendes Landskabsbilleder er levende og fint opfattede.

Selv mente hun, at hun havde mest Anlæg for Pastelmaleri. Børn malede hun gerne og med megen Forstaaelse og har derfor ogsaa illustreret flere søde Børnebøger. Hendes Portrætter og Portrætkopier var gerne vellignende.

I det hele er det en fin og nobel Kunstnersjæl, der faar Udtryk i hendes Billeder, uden nogen Art af Effektojageri, og jeg nærer ingen Tvivl om, at hvis hun havde fortsat paa Kunstnerbanen, havde hendes Billeder i Tidens Løb faaet endnu mere særpræget Karakter og Personlighed.

Jeg ved egentlig ikke, hvorfor hun ikke senere i Livet, da hun nok skulde have haft Lejlighed til det, kun malede i Ny og Næ.

Det hang vel sammen med, at hun havde en stærk kunstnerisk Samvittighed og maaske ikke syntes, at Resultatet — efter de mange Aars Afbrydelse — blev godt nok; og dog morede det hende altid, naar hun igen tog fat paa at male. Jeg har ikke saa sjældent spurgt

mig selv, om jeg ikke havde Grund til at bebrejde mig, at jeg ikke havde gjort nok for, at hun dyrkede sin Kunst. Senest sagde jeg det i en lille Tale ved hendes næstsidste Fødselsdag; men hun slog det hen og sagde, at hun selv havde villet det, som hun havde faaet det her i Livet.

Det, at hun i saa høj Grad maatte opgive sin Kunst, viste sig altsaa at være Prisen for at blive »fru» og faa sit Hjem og sine tre Børn. Til at opdrage dem havde hun ypperlige Evner. De elskede og beundrede deres Mor for alt, hvad hun kunde gøre for dem, og som ingen anden kunde gøre. Herom skriver de selv følgende:

M O R

Det er ikke muligt paa saa kort Afstand at tegne et blot nogenlunde rimeligt og afklaret Billede af Mor. *Børnene om deres Mor:* Vi vil derfor indskrænke os til at give et Par smaa Strejflys.

Mor repræsenterede for os Glæden og Festen hjemme — det laa i selve hendes Person.

Julen — — — Af Mor fik vi altid som smaa mindst 20 Julegaver hver (hun begyndte at købe dem i Januarudsalget!) — og allesammen med Vers, hvor Rimene: »Gave og have», »Lasse og Kasse» aldrig manglede — ikke paa Grund af Rimmød, men fordi de hørte til. Iøvrigt laa Versenes Charme mindre i Kvaliteten end i Oplæsningen.

Og *hun* forstod at arrangere Børneselskaber. De var aldrig kostbare, men til Gengæld var de altid mor-

somme! Vi spillede Komedier, iført Dragter fra vort righoldige Lager af hjemmesyet Karnevalskluns. — Mor spillede selv med, men det var der ingen, der var benovede ved — hverken paa den ene eller den anden Side af Rampen. Kolossal Succes vakte det, da hver af Gæsterne engang fandt en Negerdukke i deres Vandbakkelse!

Paaske med »Memma»* og 1. Maj med Mjød og »Struvor»** hørte til de mest spændende Festligheder; for dem kendte de andre Børn ikke. Carl Larssons Tegninger, som vi forresten havde over vore Senge, illustrerer egentlig Stemningen bedst.

Mor og Far har altid ment, at det er Milieuet mere end Formaningerne, der skaber Mennesket. Ganske vist skulde vi lære at spise pænt — ikke mindst i den sidste Maaned, før vi skulde med den fine Damper til Finland — men den Slags Ting var ikke de væsentlige. »Frihed under Ansvar» er et fortærsket Udtryk for det, der karakteriserede vor Opvækst.

Mor var altid rede, hvis *vi* vilde tale med hende; men hun trængte sig aldrig paa. Til Gengæld havde hun Evnen til at sige netop det, der viste en Sagen fra en helt ny Side, som baade var rigtig og befriende.

Det var ikke alene os, der søgte til Mor — ogsaa Kammeraterne — vel mest Meretes — kom med Glæde paa Besøg, selv om Veninden ikke var hjemme; for det var mindst lige saa morsomt at tale med hendes Mor.

* Finsk Paaskeret.

** En Slags lækre Kager.

Gertrud med Lisbeth och Lasse ved Vesterhavet 1920.

Naar det drejede sig om Skole — Eksaminer — Uddannelse — var Mor naturligvis glad, naar det gik os godt; men hun forcerede os aldrig, og en daarlig Karakter fik hende kun til at le. Merete fik engang til Mellem-skoleeksamen Løfte om et Stykke Lagkage, hvis det blev — *under »g»*. Lasse derimod, blev til Studentereksamen aflønnet efter en noget anden Skala, begyndende med 25 Øre for »g» og stigende til 25 Kr for et højst usandsynligt »mgx». Det *blev »mgx»*, hvilket utvivlsomt har været et Chock for Mors økonomiske Sjæl; men Præmien blev betalt — omgaaende.

Mor hørte ikke til dem, der inderst inde føler det som

et Tab, at Børnene bliver voksne og flytter ud. Fra det Øjeblik, Lasses Plan kom frem om at tage til Hundested som Maskinarbejder, støttede hun den uden Reservation, og siden, da han fik Mulighed for at begynde som Journalist efter et ret mislykket Angreb paa »Polyteknisk Lærestalt», var hun kun glad for, at der nu viste sig en Chance.

Tre Maaneder efter, at Lisbeth havde faaet Eksamen og en Stilling, begyndte Mor et aktivt Arbejde for at faa hende »smidt ud» — og var højst tilfreds, da det lykkedes at finde Lejligheden paa »Herman Triers Plads». Det morede hende meget at indrette »Udflytternes» nye Hjem, og en Rejse til Aarhus i dette Øjemed mindedes hun altid med mild Bitterhed, fordi det var lykkedes Lasse — under Gæstfriheds Maske — at blokke hende for hver Øre, hun havde med.

Det er vist unødvendigt at tilføje, at hun overfor Hans — den eneste af Svigerbørnene hun rigtig lærte at kende — var den ideelle Svigermor — et Navn hun forresten afskyede og høfligst frabad sig.

Mens vi var Børn, havde hun været Barn som vi; da vi voksede til, var hun stadig vor jævnaldrende.

Mor sagde engang, at Verden har bedre Raad til at miste en halvgod Kunstner end en god Mor!

Vi har haft en god Mor.

»Mora». I April 1920 flyttede vi fra Holsteinsgade til Villaen »Mora», Ingolfs Allé 21 i Sundby, som vi havde købt. Det var vel et smukt Hus; men Stuerne var smaa, og Centralvarme fik vi aldrig indlagt, hvad Gertrud nok

led en Del under. Til Gengæld var der Have og en op til den stødende, lejet Kolonihave, at bruge som Urtegaard. Det var et udmærket Sted for Børnene at vokse op, dengang den sidste Husrække paa Københavns Grund. Der var fra Sovekammeret paa 1. Sal endnu — saa mærkeligt det lyder — fri Udsigt til to Landsbykirketaarne, Store Magleby og Taarnby; men det varede ikke længe, før disse skjultes af nyopførte Huse. Udenfor mod Syd strakte der sig et bredt Kolonihavebælte, saa der var frit og næsten landligt.

Den halve Del af Aaret puslede vi i Haven. Gertrud tilsaaede og passede Urtehaven, beskar Frugttræerne, havde det »ædlere Arbejde». Jeg kan se hende, med sin store »sombrero»-Hat, brunet af Solen, hvad der klædte hende saa smukt. Til Børnene byggede hun et — rødmalet — Legehus, over hvis Dør hun malede Ordene: »Lille Mora».

I »Mora»-Tiden havde vi en fin, blaagraa, ensfarvet persisk Kat, der imidlertid aldrig blev tam. Gertrud var den eneste i Familien, overfor hvem den kunde vise lidt Venlighed, skønt hun ikke kælede for Dyr. Maaske netop derfor har jeg flere Gange set helt fremmede Katte og Hunde springe op paa hendes Skød. De vidste, at dér kunde de ligge i Fred; thi hun holdt vel af Dyr, men navnlig af at se dem paa Afstand og iagttage deres graciøse Bevægelser.

Man trættes efterhaanden af Amager og savner stærkt Træer. Huset blev desuden for lille; derfor solgte vi det og flyttede i April 1929 til Lejligheden Strandvej 201, II t. v., hvor vi hele Tiden senere boede, og hvor Gertrud døde.

Vore Rejser. Livet hjemme afbrødes af vore mange Rejser. De begyndte allerede i Juni 1914 med vor før omtalte Bryllupsrejse. Senere var Gertrud ofte med paa mine aarlige Embedsrejser om Sommeren i Danmark, hvor jeg havde Møder med Sygekassernes Tillidsmænd. Sygekassemændene trivedes hun godt med, naar de bød paa hyggelige Samvær efter Møderne. Hun havde særdeles let ved at omgaas Folk af alle Stænder. Et Par Gange var vi ogsaa i Sønderjylland. Hun var altid glad for at komme derved. Den særlige Stemning, som Grænselandet skaber, tiltalte hende. Hun syntes ligesom der var noget, som mindede om Finland. Det blev i det hele taget til mange skønne Ture i Danmark.

1929 og 1931 var vi paa længere Sommerferieophold med Børnene, henholdsvis i Svinkløv paa Jyllands Vestkyst og Lundeborg paa Fyn — ved Storebælt.

Vi fik saaledes set en stor Del af Landet — i hvert Fald, hvad der var særligt værd at se.

Helt til Færøerne udstraktes disse vore fælles Rejser — i 1937. Gertrud syntes godt om de grønne Øer, der saa flot staar op af Nordatlanten. Vi gjorde omtrent samme Færd, som omtales i Frantz Jacobsens »Barbara»: til det smukke Leinum paa Østerø, Kirkebø med sin romantiske, gotiske Domkirkeruin, Vaagø, hvor vi saa en rigtig gammel færøsk Røgstue, og den mærkelige Ø Kolter, der ligner en Sukkertop, og hvor Husene med Kampestensmure og Græstørvstag vækker en sand Sagastemning. Hun nød de pragtfulde Udsigter gennem Fjordene til Fjældøerne rundt om.

Derimod hindrede Krigen en paatænkt Færd til Island.

I de »lige» Aar tog vi gerne med Børnene til Finland, *Hvert andet Aar til Finland.* da den første Verdenskrig var forbi, og indtil den anden begyndte. Vi boede næsten altid paa »Saarela», som vi dengang havde Del i. Det var et sandt Eventyr for de unge at tumle i Sommerferierne dér, ro paa Søen, bade og lege med Svoger Olles og Dr. *Ollonquists* Børn paa »Soinila». Tre Gange havde vi desuden Veninder af Lisbeth og Merete med fra Danmark. Moster Berta var den ypperlige Værtinde. Vi har uforglemmelige Minder fra den dejlige finske Sommer. Sidste Gang Gertrud var i Finland, var i Sommeren 1942 som Leder af et Hold fra Danmark hjemvendende finske Børn.

Dog vore Udenlandsrejse gik videre. 1924 var vi i Norge. Vi saa og beundrede Trondhjems Domkirke, det fine, virkelig gamle Højkor af grøn Klæbersten, sejlede langs Kysten til Molde, Aalesund og Hjørundfjord, kørte ned til den prægtige Nordfjord, vel en af Norges allerskønneste. Fra det højtliggende Videsæter gik vi i 8 Timer sammen med en Gut, der vogtede 59 Geder, over Højfjeldet til Grjotli i Gudbrandsdalen. Det Aar var der faldet saa meget Sne, at Vejen endnu i Juli ikke var udgravet; for hvert Skridt sank vi i til Anklerne. Det var meget trættende; men Gertrud klarede det fint. Hun var i det hele taget altid en god Fodgænger. Sommersneen var saa blød, at det ikke var muligt at gaa paa Ski over den; men hvor var der imponerende Højtid over det hvide, uendeligt stille Højfjeld. Desværre maatte vi jage videre i Bil ned gennem Gudbrandsdalen. Det var ikke nær saa fængslende, som da man i sin Ungdom skiftedes til at gaa og køre

Norge og Sverige.

i Kariol eller Stolkærre — Hestekøretøj — mellem Skydsstationerne. Da lærte man virkelig at kende og elske det storslagne norske Landskab!

I Stockholm var vi ogsaa et Par Gange til Møde med andre nordiske Embedsmænd. Som naturligt er, var Gertrud en ivrig »Skandinav» og blev velkendt med mine nordiske Embedskammerater og deres Fruer. Vi brugte Tiden mellem Møderne til at strejfe rundt i de middelalderlige Gader i »gamla stan» bag Slottet eller paa Norrmalm for at se paa de morsomme Antikvitetsbutikker, til at gaa paa det herlige Nationalgalleri med de franske Rokokomaleres Billeder og sluttelig til at deltage i de hyggelige Frokoster paa Restauranterne og de officielle Middage i Stadshusets »Gyllene sal» og »Grand Hotel»s mauriske Hal m. v.

Tyskland.

I Tyskland var vi i Efteraaret 1928. Først en Uge i Berlin. Vi koncentrerede os her om Kaiser Friedrich-Museet (desværre var Pergamonaltret og Porten fra Milet m. v. ikke tilgængelige). Og saa hørte vi Operaer og gik i Teatret. Derfra tog vi en Afstikker til Gertruds Ungdomsby Dresden og nød den herlige Malerisamling og de yndefulde Partier omkring Slottet og Zwinger, der vel nu ligger i Grus.

En anden prægtig Tur i Tyskland gjorde vi i Turistbil paa Frem- og Tilbagevejen fra Spanien i Foraaret 1936, hvorom senere.

De tre største Færder gik dog til de klassiske Lande i Syden. Gertrud viste sig her som en ypperlig Turist, tog Forholdene, som de faldt, i Glæden over de mange nye Indtryk. Hun var en »pic-nic» Natur, der kunde leve primitivt, om det skulde være.

I September 1925 overgav vi vore tre Børn til en rar ældre Dames Varetægt og sejlede afsted til Middelhavet som eneste Passagerer med »Det Forenede Dampskibsselskab»'s Fragtbaad »Minsk». Denne førtes af Kaptajn *Egense*, en prægtig Type paa en gammel dansk Sømand, kendt fra, at han i sin Tid reddede Udvandrer-skibet »Hekla», hvis Chef han var, ind til Azorerne, da det havde mistet Roret, ved Hjælp af et selvkomponeret Ror, »Heklas Nødror» senere kaldet. En ærefuld Sømandsdaad!

*Med D/S
»Minsk» til
Nederlan-
dene, Nord-
afrika og
Sicilien Sep-
tember—No-
vember 1925.*

Vi havde stærk Storm over Vesterhavet i 3—4 Dage; men Gertrud, der i sine yngre Dage aldrig blev søsyg, klarede sig pænt ved at blive i sin Køje, hvor hun end-og kunde nyde gule Ærter og Flæsk. Ellers var det straalende Vejr lige til Algier. Det er morsomt at være Passager paa en Fragtbaad. Man kommer langt mere i Berøring med Officerer og Mandskab, og vi havde mange hyggelige Aftener »i Chefens Kahyt», hvor Kaptajnen »spandt Ender» om sine Farter paa de store Have.

Det var saa heldigt, at Skibet skulde ligge 8 Dage i Antwerpen, saa der blev Tid til at besøge de vidunderlige gamle Stæder Brügge og Gent, Bryssel, samt Haag og Amsterdam i Holland. Vi svælgede i den nederlandske Bygnings- og Malerkunst i de berømte Byer og Museer.

Saa gik det videre — 8 Dage i Søen — til Tanger i Marokko. Dovers hvide Klinter med Borgen skimtedes kun i stærk Taage, og hele Tiden gennem den stærkt befærdede Engelske Kanal tudede Dampskibsfløjten lidt enerverende; men saasart vi kom ud i Spanske

Sø, klarede det op, og vi havde en bedaarende Solskins- tur langs Galiciens og Portugals Kyst — den sidste ligner en stadig fortsat, noget højere »Stevns Klint». Vi saa det mægtige Kloster »Mafra» og det romantiske Slot »Cintra» højt oppe paa Kysten og om Aftenen over Kap São Roca Lysene fra Lissabon. Desværre veg vi ikke ind der. Det berømte Kap São Vicente passeredes Kl. 5 om Morgenen og næste Formiddag naaedes den hvide By Tanger, Islams Forpost, hvor vi første Gang besteg Afrikas Jord. Det var — med sin Blanding af alle mulige Racer — den interessanteste By, vi kom til i denne nye Verdensdel. I den kedelige spanske Koloniby Ceuta, hvorfra Gibraltarklippens »Bispehue» i det fjerne skimtedes, laa vi et Par Dage, men kunde paa Grund af den paagaende Krig med Riff-Kabyleren Abd-el-Krim lige udenfor ikke naa til Tetuan. Det lille Tog, som gik dertil, var spækket med Maskingeværer i aabne Vogne.

Turen fortsattes over Melilla, Oran til det herligt liggende Algier, hvor den fugtige Hede dog næsten var uudholdelig. Derfra gik Tog til den højromantiske Stad Constantine inde i Landet, der ligger paa en Klippe, omgivet af stejle Kløfter — rene »Canyons» — paa tre Sider. Togrejsen var smuk over Bjergene, delvis gennem vældige Olivenlunde, til Tunis. Her drev vi rundt i de store, interessante Basargader — de overdækkede »Suk'er» — og nød det muhamedanske Liv. En Udflugt til Karthago, hvor der nu ikke er meget at se, sluttede Afrikaopholdet.

En stor italiensk Dampers førte os til Palermo. Jeg

husker, hvor underskøn den Nat var, da vi passerede Klippeøerne mellem Afrika og Sicilien.

Palermo ligger herligt i sin »concha d'oro» («Guldskaaalen»), hvor Appelsinerne glimter mellem Orange-træernes Løv. Her er i Capella palatina og Monreales imponerende, romantiske Bjergdomkirke bevaret de mærkelige gyldne Mosaikbilleder fra de normanniske Kongers Tid i 1100-Aarene.

En Søndag tog vi den lange Tur til det berømte Tempel i Segesta. Det var udenfor Turistsæsonen; men trods mange Vanskeligheder naaede vi dog frem, desværre i Regnvejr. Uforglemmeligt er det store, tunge, doriske Tempel i den fuldkomment øde Fjældegn. En Hyrde spillede paa Fløjte for sine græssende Faar; ellers saas ikke et Menneske. Det vrimlede det ellers med i den frygtelige Røverrede Alcamo, hvor vi maatte tilbringe en Times Tid, forinden vi fik lejet Stadens Rutebil til vor Segestafart.

Endnu mere storslaet og skønt end ved Palermo er Landskabet ved Girgenti, hvor man tydeligt skimter den umaadelige Ringmur, der har omgivet den vældige hellenske Kolonistad »Agrigent». Enestaaende maa Udsigten fra Havet have været i Oldtiden til den højtliggende Stadsmur, hvor Tempel efter Tempel laa paa Rad, og hvoraf endnu et enkelt helt og nogle Ruiner af andre er tilbage; men ogsaa Udsigten om Aftenen fra Ruinmarken ned mod den lave Forstrand, Havnen og den synkende Sol over Middelhavet var det skønneste Skue.

Vi kørte derpaa gennem Siciliens øde Indre til Syrakus, der mere imponerede ved sin Historie end ved Landska-

bets mindre dramatiske Former. Derimod er Taorminas Beliggenhed af enestaaende Skønhed. Fra vort højtliggende Hotel saa vi mod Syd Ætnas lange, kraftige Kam med det svagt rygende Krater, og mod Øst ned til det ioniske Hav med de utallige, straalende blaa Farveskiftninger, som Himlen og Vandet fremkaldte. Endnu mere romantisk var næsten Udsigten fra det græske Teater. Det er betegnende for Gertruds — ogsaa kunstnerisk — sundt realistiske Sind, at hun fandt dette Panorama uvirkeligt. »Taormina er næsten for skøn», sagde hun.

Et kort Ophold i Rom, hvor vi repeterede de vigtigste Seværdigheder og i Santa Maria in Aracoeli hørte et »Tedeum», fordi Mussolini var reddet fra et Mordforsøg, sluttede denne 6 Ugers Færd til Syden.

Det var altsaa ikke forgæves, at vi begge i vor Ungdom havde kastet en Kobbermønt i Vandkunsten »Fontana di Trevi» den sidste Aften, vi da var i Rom. Det skal enhver hjemdragende Romafarer gøre, for at det kan tilstedes ham at gense »den evige Stad»; men denne Gang havde vi ikke Tid Til at ofre den nødvendige »soldo» til Fontænen, og Gertrud kom da heller aldrig mere til Rom.

*Grækenland,
Konstanti-
nopol m. v.
Marts—Maj
1931.* I 1931 fik vi opfyldt vort hede Ønske om at se Hel-
las. Vi havde egentlig tænkt at gøre en Tur med Turist-
skib til Rio de Janeiro; men da det kom til Stykket,
blev Gertrud — af Hensyn til Børnene — betænkelig
ved at rejse saa langt bort. Og vi fortrød aldrig, at
Turen i Stedet kom til at gaa til Grækenland.

Vi gæstede først igen Venezia, og jeg mindes hendes Jubel, da hun en mørk Martsaften fra Banegaarden roede i Gondol gennem de romantiske Smaakanaler med deres forfaldne Paladser til vort Hotel ved Markuspladsen. Hun følte helt at være i Eventyrets By. Ogsaa Padova med Gattamelatas Rytterstatue og Bologna med dens prægtige, buegangsprydede Gader og de skæve Taarne fik vi set, inden vi rejste videre om Natten langs Adriaterhavets Kyst til Brindisi.

Her mødte vi vort Rejseselskab: 15 tyske Arkæologer og Filologer. De fleste af dem kom vi aldrig nærmere, smaatskaarne og rethaveriske som de var. Kun den tidligere Direktør for Skolevæsenet i Düsseldorf, den kendte kulturhistoriske Forfatter, Dr. *Franz Kuypers* sluttede sig noget til os, en berejst, klog, højt dannet og elskværdig Mand. Han var lille og tyk, men havde et pragtfuldt Hoved, hvorfor Tyskerne kaldte ham »Zeus».

Næste Morgen laa vi i det vidunderlige Korfus Havn og naaede at gøre en Biltur til Kejsersinde Elisabeths berømte, men forfaldne Landsted »Achilleion» med den herlige Udsigt.

Rejsen gik videre med græsk Damper langs de vilde ioniske Klippeøer til Patras paa Nordsiden af Peloponnes. Et lille Dukketog førte os derfra til Olympia, hvor vi et Par Døgn svælgede i de mærkelige Udgravninger og saa Praxiteles' originale Hermesstatue. I Kalamata paa Peloponnes' Sydvestspids stødte vi paa den første middelalderlige byzantinske Kirke og kørte derfra i Bil — som hele Resten af Landrejsen — over Tegeas Ruinmark til Tripolis midt i Arkadien.

Paa Vejen besteges det stejle Fjæld Ithome, kendt fra Spartanernes Messenierkrig, med herlig Udsigt.

I Tripolis kom vi ud for den ubehagelige Oplevelse at blive godt rystede af et 3 Sekunders Jordskælv. Gertrud tog det meget roligt, skønt Menneskene styrtede ud paa Gaden, og Hundene hylede.

I Snestorm blev der herfra gjort en Afstikker til Sparta. Af den antike Stad er ikke meget tilbage, bortset fra Resterne af Artemis' Alter, hvor de spartanske Drengene piskedes for at opdrages til Manddom, og et skønt Mosaikgulv fra Romertiden. Herligt er derimod Landskabet: den imponerende Lakedæmons Dal mellem de vældige, snedækte Fjælde Parnon og Taygetos. Klippernes Sten var røde, og i den brede Dalbund voksede graagrønne Olivenplantninger. Paa Fjældsidene laa den forfaldne byzantinske Kirkestad Mistra overordentligt romantisk.

Den videre Tur fra Tripolis gennem Arkadien viste Sandheden af Byrons Ord, at »Arcadia has little to recommend it beyond the name». Nu en stenet og lidet interessant Højslette!

Først da vi kom til Randbjergene ned mod Argolis' Slette, kunde vi glæde os over de storartede Udsigter over denne, Havet og Øerne. Af selve Argos, Agamemnonns gamle Kongestad, var der ikke andet tilbage end et antikt Teater under den høje Borgklippe. Langt mærkeligere var Borgene i Mykene — med Kuppelgravene — og Tiryns, hvor man imponeredes af de vældige »kyklopiske Mure». Alle disse berømte Steder ligger nær hinanden og vidner om det gamle Hellas' politiske Splittelse.

Fra den overordentlig maleriske, opad Bjerget krybende Havneby Nauplion med sine vældige, højtliggende, byzantinsk-venezienske Fæstningsmure gjorde vi en Færd til det antike »Kursted» Epidaurus, hvis fineste Pryd er det velbevarede Teater. Akustiken er selv paa de bagerste, højestliggende Rækker beundringsværdig.

I Korinth er der i de senere Aar foretaget interessante Udgravninger; men den moderne By laa næsten i Ruiner. Den havde nylig været ramt af et Jordskælv. Imponerende var den høje Borgklippe Akrokorinth med mægtige Fæstningsmure. Her beundrede vi den mageløse Udsigt over en stor Del af Hellas. De græske Bjerge med alle de berømte Navne fra den antike Gudelære og Historie har ualmindeligt ædle Former, og mellem dem saas Fjordene øst og vest for den korinthiske Tange.

I Athen blev vi en god Uge og boede for en Gangs Skyld paa et virkeligt komfortabelt Hotel; thi selv de bedste græske Provinshoteller — »xenodochia» — er yderst primitive.

Den, der ikke har set Akropolis, kan vanskeligt tænke sig de hellenske Tempers Ynde og Finhed. I Nationalmuseet er ogsaa samlet det allerbedste fra de talrige Udgravninger omkring i Landet.

Fra Athen gjordes forskellige Udflugter: til Eleusis med de store Ruiner af Tempelomraadet, det byzantiske Kloster »Dafne», der har bevaret sine Mosaikmalerier, samt Marathonsletten med Gravhøjen over de faldne Athenere fra Perserkampen dér 490 f. Chr.

Gertrud ved en 4000 Aar gammel minoisk Krukke
i Ruinerne ved Faistos, Kreta, 1931.

Allermest romantisk og underskønt var dog det højtliggende, ensomme Alfaia-Tempel paa Øen Ægina, hvorfra Udsigten var enestaaende dejlig over Havet og mod Fastlandets Fjældtoppe. Det var i Sandhed Sydens Eventyr paa klassisk Grund!

En Sørejse til Kreta indgik ogsaa i Programmet. Vi havde en Nats ordentlig Vippetur til Herakleion

(Kandia) paa Øens Nordside. Saa slemt var Vejret, at alle 3 Skibskatte var søsyge — ligesom vist alle Ty-skerne, der jo ikke er Søhelte.

Herakleion er omgivet af vældige venezianske Fæstningsmure fra 1600-Aarene, da ogsaa Havnen skærmedes af store, nu delvis i Ruiner liggende Taarne. Paa et Torv i Byen ses endnu den store Doge Francesco Morosinis Løvespringvand.

I Herakleion findes et højest interessant Museum med Genstande fra den kretiske, »minoiske«, Kulturtid i det 3. og 2. Aartusinde før vor Tidsregning, og ved Knossos tæt uden for Byen det udgravede Kongeslot fra samme Tid, delvis velbevaret med mærkelige Væg-billeder. Det er vel dette udstrakte Slot, som har givet Grundlaget for Sagnet om Labyrinten og Minotaurus.

Gennem de rigeste Landsbyer, vi nogensinde saa i det ellers saa fattige Hellas, kørtes til de samtidige kongelige Paladsruiner ved Faistos og Hagia Triada paa Øens Sydkyst.

Her var eventyrligt skønt, og over Landskabet hævede sig det snehvide Idabjerg, hvor Zeus blev født. Det var sittrende varmt Foraarsvejr, og store røde Anemoner groede frodigt omkring Ruinerne.

Hjemturen til Athen gik en hel Dag langs Kretas stejle Nordkyst, forbi den malerisk liggende Stad Rethymno og Kanea. Vi havde den græske Krigsminister med ombord. Han var en saa fin Mand, at han overhovedet ikke viste sig udenfor sin Kahyt, der vogtedes af en Gardist i Euzonuniform med hvide Skørter og træskoligende, kvastprydede Sko.

Ogsaa i Athen havde vi set et Kompagni af disse Euzoner følge Hostien rundt i Gaderne Paaskeaften. Lige bag den gik den berømte Statsmand *Venizelos*, en lille, skægget Mand med gullig Lød.

Straks efter, at vi var steget i Land i Athen, drog vore Biler afsted gennem Attika og Bøotia til Delfi. Af det antike Thebe er kun Borghøjen Kadmeia at se. Det havde regnet stærkt, og under Musernes Bjerg Parnassos kørte vi i den mørke Aften fast i Mudderet og fik Bilskade. Millioner af Frøer kvækkede i Kærene. Gertrud var saa henrykt over Sceneriet, at hun dansede rundt af Glæde paa Vejen. Endelig kom vi dog løs, men maatte, da Bilen havde lidt Skade, køre yderst forsigtigt ned ad den stejle Fjældvej og ad en lignende Vej op igen til Delfi, hvortil vi først naaede Kl. 6 om Morgenen, og indkvarteredes paa et Hotel med det guddommelige Navn »Den pythiske Apollon».

Af alt det skønne, Gertrud saa i Hellas, tror jeg, at intet gjorde Indtryk paa hende som Delfi. Det er ogsaa vanskeligt at forestille sig, hvor mærkeligt Stedet er. De udgravede Templer, Skatkamre og de til den orakelgivende Apollon indviede Mindesmærker ligger paa en smal, skraanende »Hylde», mange hundrede Meter oppe paa Fjældet, der brat luder ned til en Elv i en vældig Bjergkløft. Der er en storslaet, næsten guddommelig mystisk Stemning over Egnen.

Kørslen tilbage til Athen fra Delfi foregik om Dagen, og vi holdt Frokostrast i en underskøn Egn med hvide blomstrende Frugttræer under det sneklædte Parnassos, lige ved det genrejste antike Løvemindesmærke, der

var sat over de Athenere og Thebaiere, som 338 f. Chr. faldt i Slaget ved Chæroneia mod Filip af Makedonien for Hellas' Frihed. Et Storkepar havde pudsigt, men noget pietetsløst, bygget Rede paa Løvens Hoved. »Ach, wie niedlich», sagde Tyskerne!

I Athen opløstes Rejseselskabet efter en Maanedes Farten rundt i Grækenland. Vor tiltalende græske Rejsfører *Karolides*, som foretrak os for de altid kværu-lerende Tyskere, sendte os i flere Aar derefter Julekort.

Gertrud og jeg gik nu ombord i en virkelig god tyrkisk Damper og fortsatte til Konstantinopel. Om Eftermiddagen rundede vi de berømte Søjler, Resterne af Templet paa Attikas sydøstlige Forbjerg Sunion, og om Aftenen passeredes Euboiias vældige, mørke Fjælde. Næste Morgen ved Daggry sejlede vi gennem Dardanellerstrødets — Hellesponts — snævre Sund, og om Eftermiddagen skimtedes Konstantinopels — eller som Tyrkerne kalder den — Stambuls talrige Minareter, længe før vi kastede Anker udenfor Staden. Til den skal man komme tilsøs! Ogsaa fra vort Hotel i Peraforstaden var der, navnlig ved den glødende Solnedgang, en mageløs Udsigt over »det gyldne Horn» og Byens østerlandske Profil. Den By har nok en vidunderlig Beliggenhed!

Fem Dage er i Virkeligheden alt for kort Tid til at fordybe sig i Konstantinopels Seværdigheder, og dog naaede vi meget. Først og fremmest de mægtige Moskeer, navnlig Aja Sofia og Bajesid, sidstnævnte med de herligste Mosaikvægge (et tyrkisk Friluftsværts- hus udenfor blev vor Stamknejpe, hvor den staaende

Ret var Lammekød i en eller anden Form. Spisesedlen paa Tyrkisk forstod vi ikke noget af og maatte pege paa de Retter, de andre Gæster nød). Vi gennemgik Seraillet med det enestaaende tyrkiske Dragt- og Vaaben-Museum, Haremet og Antikmuseet, der var saa mærkværdigt, fordi man der kunde se, hvorledes Asien havde paavirket den hellenske Kunst i disse Egne. Vi gik rundt om Stadens vældige Mure, var inde i det berømte Statsfængsel »De syv Taarne og strejfede rundt i Gadernes Labyrinth med de forfaldne, vanvittigt brandfarlige, Træhuse og den næsten uudholdelige Stank. Udflugt gjorde vi op ad det snævre Bosphorus og til de romantiske gammeltyrkiske Fæstninger »Rumili Hissar» og »Anadoli Hissar», der — struttende af Taarne og Tinder — i sin Tid vogtede Bosphorus ligeoverfor hinanden, hver paa sin Side af Sundet og hver i sin Verdensdel. Vi satte vor Fod paa Asiens Jord og gik en lang Spadseretur, der endte i Skutari og dens mægtige tyrkiske Kirkegaard, uhyggeligt daarligt holdt med Ugræsset voksende højt mellem de malerisk forvitrede Gravsten.

Gennem Bulgarien og det skønne Serbien førte »Orientekspresen» os til Budapest og Wien, som vi var saa heldige at se, inden de blev bombet i den anden Verdenskrig; og dog var den sidste i høj Grad mærket af Østrigs Fattigdom i Mellemløbet. Her fik vi begge en dundrende Angina og slap endelig, dødtrætte af den, hjem til Danmark.

Vor tredie og sidste store Færd gik til Spanien. Det havde længe været vor Drøm at komme til dette »altes

romantisches Land» — og vi naaede at se den opfyldt i Foraaret 1936. Ogsaa min Søster *Ester* var med. Det var i sidste Øjeblik, vi kom afsted; thi 2 ½ Maaned efter brød Francos Oprør og Indbyrdeskrigen ud.

*I Turistbil
til Spanien
April—Maj.
1936.*

Turen foretoges med et dansk Rejseselskab i Turistbil og var overmaade vellykket. Paa Kørslen ned gennem Tyskland gjordes Ophold i mange dejlige, gamle Byer med skønne Kirker, Raadhuse og Bindingsværksbygninger, som ligger udenfor de gængse Turistruter. Saaledes kom vi gennem Celle, hvor Gertrud lagde Blomster paa vor ulykkelige Dronning Caroline Mathildes Kiste i en skummel Gravkælder i en af Kirkerne, Einbeck, Minden an der Fulda, Universitetsstaden Göttingen, Frankfurt a. M., det skønne Heidelberg og Freiburg i Baden med den herlige røde, gotiske Domkirke.

Færden gik gennem Svejts over Bern og Genève, det franske, bjergfulde Savoie til Grenoble og videre langs Rhône'n ned i Sydfrankrig. Her er fine Ruiner fra Romertiden, den store Triumfbue og Teatret i Orange, Vandledningen »Pont du Gard», samt Amfi-teatret og det lille korinthiske Søjletempel i Nîmes. Mest Indtryk gjorde Avignon med det vældige Pavepalads og sin maleriske Beliggenhed i et ejendommeligt Landskab ved Rhône'n. Ellers skuffede Landskabet i Troubadurernes gamle Land noget. Ejendommelige var de store fæstningslignende Domkirker henimod den spanske Grænse.

Længe havde vi set Pyrenæernes flotte, hvide Sne-
toppe, og det var et stort Øjeblik, da vi passerede den

spanske Grænse. En høj gammel Grænsesten med Spaniens Vaaben viste, at nu var vi i det forjættede Land.

Og saa gik det videre gennem det skønne og frodige Catalonien med store Skove af Korkege og Olivenplantninger til Barcelona. Hvilket Liv paa »rambla'erne» — de store Boulevarder — med de utallige Salgsboder og den evigt glidende Menneskestrøm; men i den gamle Bydel med de ædle gotiske Bygninger, Domkirken med en palmesmykket Klostergaard, Stænderhuset (»palacio de la diputacion») var Stemningen Fortidens. Helt fantastisk var den ufuldendte moderne, »den hellige Families Kirke», som man skulde tro tegnet af en gal Mand. Af den nylig afholdte Verdensudstilling stod endnu »den gamle By», i hvis Gader alle Husene var Kopier af Spaniens mest interessante Købstadbygninger fra Fortiden — en virkelig morsom Tanke!

Fra Barcelona begyndte den mageløse Tur langs Spaniens østlige Middelhavskyst, der først endte ved Landets Sydspids ved Gibraltarstrædet. Fint Vejr havde vi næsten altid og nød intensivt de maleriske Klippelandskaber og Udsigten over det evigt blaa Middelhav. Til Frokost indkøbtes Brød, Sardiner, Skinke, Ost og Egnens Landvin — og saa lavede vi herligt pic-nic paa Vejkanten i det frie. Først sent om Aftenen indtoges i vort Natkvarter den solide spanske Middag. Retternes Smag var undertiden vel paavirket af Hvidløg eller Eddike, selv Asparges'ene!

Vi tilbragte en Eftermiddag og Aften i Tarragona, der ligger højt paa en Klippe med vældige romerske

Mure, en gammel Domkirke og en yndig, fredelig Klostergaard.

Derfra gik Bilen efterhaanden gennem milelange Appelsinlunde til det herlige Valencia. Paa vestre Side af Vejen laa den vældige Klippe Sagunt, hvis Top kronedes af Oldtidsstadens store Murruiner, kendt fra den anden puniske Krig.

I Valencia drog Selskabet straks til Tyrefægtning. 8 Tyre blev dræbt under den 3—4 Timers Forestilling; men ved den tredies Drab, forsvandt — til Spaniernes store Undren — næsten alle vore Damer, deriblandt Gertrud. Der blev ogsaa saaret 2 Matadorer ved den Lejlighed, en fik Laaret flænget og en anden et af Tyrens Horn i Munden. Der er noget Snak, at Tyrefægterne ikke sætter Livet ind!

Ellers saa vi os et Par Dage om i Byen med dens fine gamle Bygninger og en ganske god Malerisamling. Vi prøvede ogsaa Nationalretten, den delikate, gule »arroz Valenciana» (Risret med alle mulige lækre Tilsætninger, Rejer, Høsekødstykker m. v.), en Ret, som vi efter vor Hjemkomst til Danmark serverede flere Gange for vore Gæster.

Syd for Byen var der store, oversvømmede Rismarker, hvor Arbejderne gik og soppede, og Bondehuse med høje Straatag, der noget lignede Nordsjællands. Et kort Besøg gjordes i Alicante og i den berømte Palmeskov i »Elche», som dog forekom os støvet og dunkel.

Fra Murcia gik Færden gennem den store Bjergørken nord for Almeria, en Gang Grænsestrækningen mod det sidste mauriske Kongerige, Granada, som først 1492

faldt i spansk Haand. Farverne var imponerende. Saa langt Øjet rakte, saas lave, gule Bjerge og derover den knaldende blaa Himmel. Som Kunstner var Gert-rud henrykt!

Fra Almeria snoede Vejen sig op gennem de vældige Alpujarrasbjerg, hvorfra der er de mest storslaaede Udsigter til Højsletten om Granada.

»Granada» og »Alhambra«! Disse Navne staar vel for de fleste som Romantikens Højdepunkt. Ja, det er ogsaa en sjælden Oplevelse at færdes paa disse Steder. Dette gælder dog navnlig Alhambra-Borgen, idet der i selve Byen Granada ikke er synderligt mange Minder tilbage fra Maurertiden. Her er den store Seværdighed »Capilla de los reyes» (»Kongernes Kapel») i Domkirken med Ferdinand og Isabella den Katolskes Grave.

Men Alhambras Sale er et Filigran- og Mosaikvidunder, omend ikke saa lidt restaureret. Man burde være dér og drømme, ikke een, men mange Dage, ligesom den franske Turist, vi saa. Han havde slaaet en Flugtstol op i en af de skønneste Sale, hvor han tilbragte hele sin Tid.

Udsigten fra den højtliggende Borgs Altaner til Sierra Nevadas mægtige, sneklædte Bjergkæde er imponerende.

Heller ikke det mauriske Haveslot Generalife undgik os. Her er noget mindre tilbage fra Maurernes Tid; men Haven er vidunderlig med sine Cypresser, Hække og smaa Vandspring.

Vi kørte nu fra Granada en meget flot Tur ned ad Fjældene til Malaga og videre langs Middelhavet til

Algeciras. Overalt ligger der Ruiner af gamle Vagtaarne, hvorfra Spanierne i fordums Tid holdt Øje med de afrikanske Barbareskstaters Korsarer. Landet var iøvrigt halvtropisk, solsvedet, med Planter som Sukkerør og Bananer. Nær Algeciras blev vi Vidne til en spansk Søndagsskovtur. Hundreder af Mennesker spadserede i en stor Lund. I denne By boede vi i et ejendommeligt gammelt Herberge. Vort Værelse havde ingen Vinduer, men kun et stort Lyshul i Loftet.

Gibraltar var højst mærkelig. Den vældige Klippe behersker Land og Hav, og Byen, der snor sig langs dens Fod, er vel sydlandsk, men dog stærkt engelsk præget. Paa den lille Kirkegaard ligger mange af Nelsons Søofficerer, der faldt ved Trafalgar 1805. Deres smaa ens Gravsten holdes pænt, men forvitret.

Turen over Pyrenæerhalvøens Spids stod nu for. Landskabet hæver sig, og vi kørte paa den sydligste Vej i denne Del af Europa. Den drejede mod Nord lige udenfor Tarifas middelalderlige Byport, paa hvilken der stod en stor Indskrift om, at Kong Sancho IV af Castilien Aar 1292 havde taget Staden fra Maurerne.

Udsigten fra Højdedraget over Gibraltarstrædet, Atlanterhavet og Middelhavet med de røde afrikanske Bjerge og den skinnende hvide Stad Tanger var overvældende storartet.

I Andalusien ser man tydeligt, at Folket har maurisk Blod i Aarerne. Kommunismen har faaet godt Fodfæste dér. Jævnlig mødtes vi i Landsbyerne af den knyttede Næve — Kommunsthilsenen. Det er ikke saa underligt, naar man saa de sociale Forhold. Jævn-

lig kom vi forbi Huler ind i Bjergene, hvor Mennesker boede, og en Gang forbi en opkastet Høj midt ude paa en Mark med to Huler indeni — Bolig for en Landarbejderfamilie med 11 Børn. Hvilke Forhold — selv under Sydens Sol! I Malagas gamle mauriske Borg boede mange fattige Mennesker, og vi saa nogle af dem i Ordets egentlige Forstand »fiske Svaler» i Luften med Medestang, Line og Krog for at faa Mad.

Vejen fra Tarifa nordpaa førte os ikke til selve Cadiz; vi saa kun Byen paa Afstand som en kridhvid, skinrende Ø i det blaa Hav. I strømmende Regn — en af de faa Dage, hvor det ikke var fint Vejr — kørte vi ind i Sevilla, hvis vældige Domkirketaarn »Giralda» længe i Forvejen saas rage op over den ensformige andalusiske Slette. Paa Vejen mødte vi et Par radmagre, ridende Tyrehyrder med lange, spydlignende Stænger, bredskyggede Hatte og sorte Slag. De lignede faktisk Don Quichote.

Over Sevilla hviler stadig Operaens Stemning. Ikke over den lidet interessante, bugtede Hovedgade »calle de sierpes» (»Slangegaden»), men over de talrige snævre Stræder med hvidkalkede Mure og Husfaçader med tilgitrede Vinduer. Man kunde ikke blive træt af at drive rundt i den gamle Bydel og kigge ind i de bedaarende mauriske »patios» (Gaardsrum) med Palmer og Blomster og en svagt springende Fontæne i Midten. Hvilken Stilhed! Den mauriske »Alkazar», senere spansk Kongeslot, havde næsten endnu skønnere Sale og Værelser end Alhambra, og Domkirken, en kæmpemæssig, firkantet, gotisk, flerskibet Bygning, overvældede ved sit Omfang

og sin Pragt. I det gode Museum var Perlerne Zurbarans pragtfulde Munkebilleder.

Næste By, Kalifatets gamle Hovedstad Cordoba, er kun en svag Afglans af, hvad den var i Maurertiden. Kalifborgen er der ikke meget tilbage af; men endnu staar den mægtige mauriske Bro over den brede Guadalquivir og først og fremmest den berømte Domkirke, »mesquita'» en, oprindeligt det muhamedanske Vestens Hovedmoské. Udvendigt er den — som Skik er ved de mauriske Huse — kun lidet udsmykket; men det indre af denne Kæmpebygning ligner en Palmeskov af rød-hvide Søjler og Hesteskobuer, og saa har det spanske Præsteskab endda i Renæssancetiden brudt en Del af Søjlerne i Bygningens Midte ned og bygget et omgærdet Kor istedet, som bryder Helheden. Saadan har det forresten ogsaa baaret sig ad i talrige andre spanske Kirker. De almægtige Prælater var for fine til at skues af det almindelige Kirkefolk! Bortset fra disse Bygninger er Cordova en kedelig By.

Nu gik det videre nordpaa. Vaarens Blomster dækkede den andalusiske Slette. Kilometervis saas de som et uendeligt, broget Tæppe: brandrøde Valmuer, gule Smørblomster og blaa Vikker, den spanske Republiks Farver. Ofte under de mange Dages Bilfærd stod vi ud af Vognen og gik langt frem ad Vejen, mens den holdt. Man maatte jo røre Benene. Der var saa fredeligt som hjemme i Danmark — trods den lurende Borgerkrig. Tit traf vi det fine, grønne Politi — »guardia civil» — med de pudsige trekantede Voksdugshatte og Karabinerne. Det holdt Orden paa Landevejene og var glad for en Cigar.

Igennem et vildt Bjergpas førte Vejen op paa Ny-Castiliens Højslette. Her var man i Don Quichotes flade, øde, tungsindige »La Mancha». Paa en lav Aasaa vi i Række seks vingeløse, taarnformede Vejrmøller af den Slags, som den udødelige Ridder red til Angreb mod. Nej, saa var der anderledes malerisk ved det ældgamle Toledo!

Det var et storartet Syn, der viste sig for os, da vi holdt Frokostrast paa Tajos Bred, inden vi gennem en Renæssanceport og et middelalderligt Porttaarn kørte over Broen op i Byen. Tilvenstre laa den tindede Borgruin »San Servando»; paa den anden Side Elven, der snoede sig i en dyb Kløft med stejle Skrænter, hævede den gamle Konge- og Ærkebispeslad sig opad Fjældet med to Vartegn, den firkantede, høje, firtaarnede Borg fra Carl V's Tid (skudt i Grus nogle Maaneder senere i Indbyrdeskrigen) og Domkirken med det vældige Spir. Byen er helt middelalderlig med snævre Gyder, der bugter sig op og ned, omgivet til Landsiden af gamle Mure. Selv en lang Eftermiddag var alt for kort til tilbunds at nyde disse Herligheder, endsige til helt at leve sig ind i Stadens sære Stemning. Vi gjorde dog, hvad vi kunde, fandt efter Kortet de mærkeligste Bygninger, besøgte den prægtige, dunkle, gotiske Katedral, og flere andre Kirker, bl. a. Santo Tomé, hvor Kirketjeneren rullede fra for et af El Grecos ædlest Værker, »Grevnen af Orgaz' Ligfærd», med de talrige, sortklædte, pibekravede caballeros. Vi saa El Grecos Hus og strejfede om i Gaderne. Man skulde have boet i Toledo lang Tid!

Dog vi maatte fremad til Madrid, der virkelig ikke er nær saa interessant, ej heller saa gammel, opstaaet først paa Filip II's Kongebud. Ganske vist boede vi paa et rent Luksushotel; thi kun faa Turister vovede i denne urolige Tid at rejse i Spanien. Men det gjorde jo ikke den hurtigt skabte Hovedstad mere fængslende. Saa skulde det endda være saa uheldigt, at baade det tidligere kongelige Slot og det verdensberømte Rustkammer («armeria») fra Spaniens militære Storhedstid var lukket af Hensyn til Valguroligheder. Vi maatte nøjes med at beundre den prægtige, springende Rytterstatue af Filip III. Til Gengæld kastede Gertrud og jeg os over Pradomuseet, hvor vi tilbragte to hele Dage med at fordybe os i den gamle spanske Malerkunst. El Greco, Velazquez, Murillo og Goya kan *kun* ses og forstaas i Prado. Selv de bedste Samlinger i andre Lande — og vi havde dog set de fleste og bedste af dem — ejer blot enkelte Billeder af disse Mestre. Det var rørende en Søndag, da Museet var aabent uden Betaling, at lægge Mærke til, hvorledes Fattigfolk strømmede til for at nyde disse nationale Helligdomme.

Naturligvis skulde vi ogsaa til Escorial, det vældige gule, i den enkleste og mest spartanske Bygningsstil opførte Klosterslot paa Sierra Guadarramas Skrænt. Det blev efterhaanden Regn den Dag, og man frøs nærmest i denne Stenørken. Mærkeligt, hvorledes den spanske Bygningskunst, der tidligere elskede stærkt prydede Facader, i hvert Fald omkring Porte og Indgangsdøre — Paavirkning fra Maurerne — nu var slaaet helt om til den aldeles ornamentløse Stil; men en saadan

iskold og nøgtern Stil har vel stemt med Bygherren Filip II's tørre Sjæl. Aldrig ses saa flotte Gravkældere som for de temmelig umulige spanske Konger, og saa beskedne Rum, som Verdens daværende mægtigste Konge, Filip II, nøjedes med.

Turen gennem Gammelcastilien var øde og tungsindig med vide Udsigter over den mægtige Højslette. En fængslende Afveksling var Besøget i den højromantiske gamle Stad Segovia; her fandtes en imponerende romersk Vandledning over en stor Dal særdeles vel bevaret, et slaaende Bevis paa Romernes Ingeniørkunst. Byen laa paa en Aas, og som Vartegn hævdede sig en skøn Domkirke og en meget morsom, middelalderlig Borg med Tinder og Peberbøssetaarne. Dette var i Sandhed et ægte Billede af »Castilla vieja»!

Endnu prægtigere var dog Domkirken i Burgos, et sandt Kniplingsværk af Gotik, mere paavirket af fransk og tysk Bygningskunst end nogen af de andre Kirker, vi havde set i Spanien.

Den sidste spanske By, vi rastede i, var den moderne San Sebastian, et mondænt Badested med en naturlig Havn, indesluttet af sorte Klipper. I det hele er Baskerlandet meget bjergfuldt.

Spanierne ser ofte godt ud, har markerede Træk og et fornemt, tilbageholdende Væsen, helt forskelligt fra Italienernes. Den spanske »grandezza» er ikke forsvundet.

Vi kom nu over den, senere under Indbyrdeskrigen saa tit omtalte Bro ved Irun, ind i Frankrig. Bortset fra Klippekysten ved Biarritz' berømte Badested, som nu

udenfor Sæsonen var øde og forladt, var Landskabet ikke videre morsomt. »Les landes» er en flad, delvis beplantet Hedestrækning. Bordeaux er mere interessant ved sine Vine end ved sine Bygninger. Der var dog enkelte smukke gotiske Kirker og Taarne. Mærkelig var derimod det middelalderlige Poitiers med mange gamle Bygninger. Tours og Orléans saa vi desværre intet af paa Gennemfarten og heller ikke meget til Slottene ved den mægtige Loire. Derimod blev der Tid til at gennemgaa Fontainebleau med Napoleonsminderne og fodre de ældgamle Karper i Slotssøen.

I 25-Aaret efter Gertruds og mit lange Pariserophold 1911 naaede vi da igen at komme til »la ville lumière» og havde et Par Dage til ogsaa at dvæle ved Fortiden. Vi drak atter Kaffe paa Café »Madrid» og saa den siden da meget omordnede Louvresamling.

Om Resten af Turen, gennem Nordfrankrig, Belgien, Holland og Nordtyskland, er ikke meget at berette. Vi fik Tid at gense den enestaaende »Grande place» i Bryssel med de forgyldte, gotiske Kniplingsbygninger, var en Nat i det senere ødelagte Arnhem og drak Rhinskvin i Bremens berømte Ratskeller.

Aaret efter, 1937, foregik den tidligere omtalte Færøfærd og i 1938 — Aaret før Krigen udbrød — vor sidste længere Rejse sammen. Med en estisk Baad sejlede vi fra København, kom om Natten til Visby paa Gotland. I den lyse Sommernat vandrede vi gennem de gamle Gader, forbi maleriske Kirkeruiner og op til den vældige Ringmur. Det var Skade, at Skibet kun gjorde et Par Timers Ophold; men vi indsugede dog noget af Stem-

Sidste Udenlandsrejse sammen til Visby og Estland.

ningen i »Rosernes og Ruinernes Stad». Da Skibet lettede, kunde vi — fordi Byen ligger paa en Skraaning — se den helt omgivet af den bueformede, taarnede Ringmur.

I Estland fik vi grundigt set det romantiske Reval, enestaaende malerisk at skue, baade fra Sø og Land, med sine høje Spir og Taarne, strejfede om i de middelalderlige Gader med de mange gotiske Gavlhuse, var oppe paa »Domberg», hvor den gamle Borg, hvis ældste Del stammer fra Dansketiden i 1200- og 1300-Aarene, knejser. Her kunde man i Sandhed faa en »historisk Rus» (og saa var Smörgåsbordet paa Hotel »Kuld Lövi» — den gyldne Løve — gammelrussisk flot og billigt). De danske Minder er talrige i Reval. Saaledes har Staden baade vore tre springende Løver (uden Hjerter) og Danebrogskorset i sit Vaaben. Der er et St. Knuds Gilde og en St. Olafs Kirke. Paa en Udstilling i Raadhusarkivet var det ældste Dokument et af Erik Glipping i 1260'erne udstedt Kongebrev. Man følte sig hensat til vor store Middelalder!

Ad primitiv Jernbane kom man paa 6 Timer til Narva. Byen ligger yderst malerisk med vældige Fæstningsvolde ned mod den rivende Elv Narova. Paa dennes vestlige Side staar den gamle danske Borg (Narva var grundlagt af os paa Erik Glippings Tid i 1264); senere blev den de tyske Ordensridderes. Paa den østlige Bred hæver sig den mægtige, titaarnede, gammelrussiske Borg »Ivangorod». Her mødtes Øst og Vest til de sidste Aar. Staden Narva var en velbevaret By fra 1600-Aarene med et smukt Raadhus fra Svenske-

tiden. Hvad er nu tilbage efter de svære Kampe, der i 1944 rasede dér?

Ikke langt vest for Byen fandt det berømte Slag Sted Aar 1700, da den purunge Karl XII slog Russerne. Et enkelt, men stateligt Løvemindesmærke var nylig rejst paa den forresten lidet interessante Slagmark.

Faa Kilometer øst for Elven laa Estlands daværende Grænse mod Sovjet, paa sammes Side markeret af en stor rød Port med den russiske Indskrift: »Proletarer i alle Lande, forener Eder!» Grænsen var paa begge Sider spærret med Pigtraadshegn og Bomme.

Fra Estland drog vi til Finland og glædede os over Landets store Fremskridt i de tyve Frihedsaar siden 1918.

Det var den sidste af de lange Rejser, som Gertrud og jeg foretog sammen, og som skabte en herlig Samling Minder til den vanskelige Tid, der snart skulde bryde ind over os alle.

Som Gertrud var meget flink til at bruge sine Hænder til praktiske Gøremaal, holdt hun ogsaa af at spille Bordbillard og Tennis og havde gode Anlæg for begge Dele. I 1930erne spillede hun flere Aar Tennis med en god Bekendthed; men da hun fik Tilløb til Vand i Knæet, maatte hun holde op dermed.

Paa samme Maade var hun straks med, da jeg i *Sejlbaadene*. 1932 købte en Sejlbaad for at genoptage Studenter-tidens Sejlads nu, da vor Søn havde været »junior» i Hellerup Sejlklub og var blevet udlært Sejlsportsmand. Hun havde i sin Ungdom sammen med *Maggie Gripenberg* sejlet i den finske Skærgaard, men gav sig forresten

Gertrud och hendes Medspillere, Fru Frida
Kopp paa Tennisbanen. 1933.

ikke mere, da vi fik Baad, af med Navigationen og Stylingen. Foruden paa mange Smaature i Sundet i Aarene før sidste Verdenskrig, var hun 1933 med vor daværende Baad, den 22 Kvm. nordiske Krydser »Riff», der var et skønt Fartøj, men mindre praktisk Langtursbaad, med paa en Tur langs Sjællands Østkyst til Masnedø. 1939 — lige før Krigen — sejlede vi med vor anden Baad, den 5 Tons Spidsgatter »Jenny», en Tur

Gertrud ombord paa »Jenny» (i »Storstrømmen» mellem Sjælland og Falster). Rorgængereren er den unge Styrmands'lev Lous. 1939.

samme Vej og videre gennem Smaalandsøhavet og Storebælt til Svendborg. Her gik hun i Land, mens vi andre fortsatte gennem Alssund og Lillebælt til Aarhus.

Paa begge disse Langture var Vejret imidlertid — som saa ofte herhjemme med vort Havklima — gennemgaaende daarligt; paa den første laa vi 4 Døgn i Kallehave for Storm, og paa den sidste havde vi et meget haardt Kryds over Køgebugt og derpaa en skrap Natsejlad — delvis i svært Tordenvejr — over Storebælt. Dette bevirkede nok, at hun tabte Lysten til yderligere Sejlad — i Forbindelse med, at hun i de

senere Aar fik Gigt i Knæet; men hun var en god Kammerat og god Kok ombord. Selv om hun fandt Forholdene indenbords vel primitive, nød hun de skønne Kyster og Lysets og Luftens Farvespil over Havet, naar Vejret tillod det. Hun blev klar over, at Danmark næsten var fagrest at se fra Havet, og vilde gerne færdes paa Søen.

*Vort Hus
»Krogen» i
Karlebo.*

Da vi nogle Aar havde boet i Lejlighed i Hellerup, begyndte vi hver for sig at savne Landet. For mig havde det ikke været saa slemt, da jeg havde mine mange Sygekassemøderejser om Sommeren Landet over, hvor jeg, naar det var muligt, søgte ud i Naturen. Desuden gik jeg en Del paa Jagt om Efteraaret; men hun ønskede sig et lille Hus paa Landet. Et Tilfælde bød sig, og i December 1936 købte vi da et 7 Fags gammelt straatakt Hus med Have i den idylliske Landsby Karlebo mellem Hillerød og Hørsholm, c. 30 Kilometer udenfor Hovedstaden. Vi var ikke længe om at bestemme os til Købet, skønt Huset saa farligt ud den graa Decembertag i 1936, da vi første Gang saa det — i øsende Regn og drivende Skyer — ret forfaldent og med »Udskud» paa den halve Langvæg ud mod Haven; med lidt Fantasi var det dog let at tænke sig dets Herligheder i den gode Aarstid.

Huset, som fik Navnet »Krogen» (Svensk: »kroken»), ligger for sig selv i den hyggelige Landsby med Udsigt fra Haven til den stoute Mølle paa en høj Bakke mod Syd, samt over de frie, grønne Marker til »Store Dyrehave» og den smukke Empire-Gaard »Prøvelyst» i Baggrunden mod Vest.

»Krogen» i Karlebo, set fra Haven. 1937.

Vi fortrød heller ikke Købet, da vi næste Foraar fik Huset ordentligt gjort i Stand og fjernet en Del af de 57 Ribsbuske i Haven, saa vi kunde rydde til en Græsplæne. I Havens Udkanter var der flere gamle Frugttræer og ved den østre Gavl et stort Æbletræ, i hvilket der mærkeligt nok voksede en lille Gran. Desværre forgik dette lille Træ sammen med en Del af de andre og Vedbenden, som dækkede hele Østgavlen, i de strenge Krigsvintre 1940—42.

Hvor Gertrud elskede sit lille Hus! Hun malede Døre og Vinduer i kraftige Farver, satte Valgsprog over Forstuens Døre og i Køkkenet. Der blev svært hygge-

Finske Damer i Karlebo (Fru Fønns-Bech, Gertrud och Fru Anita Briand Clausen, født af Schultén.) 1943.

ligt, da vi fik bygget Pejs i Storstuen og senere fik Brændekakkelovn i »Vinterstuen»; de ligger hver paa sin Side af den lille, stenlagte Forstue.

Gertrud puslede i Haven, saaede og beskar, plantede Blomster, og foran Huset mod Vejen satte hun et Stenhøjsgærde med Planter.

Hvormange herlige Dage og Smaaferier har vi ikke tilbragt dér sammen Vaar, Sommer og Høst, ude og inde, trods — eller maaske netop paa Grund af de primitive landlige Forhold — fjernt fra Staden. Vi havde ikke — og vilde netop ikke have Telefon og elektrisk

Lys. Om Dagen arbejdede eller dasede vi i Haven, og om Aftenen gik vi de skønneste Ture i den herlige, smaa kuperede Egn til Skovene omkring eller nød den vide Udsigt fra Møllebakken. Jeg fiskede Sudere og Smaagedder om Sommeren i Moserne og skød af og til en Hare paa Markerne i Jagttiden. Svampe var der en Del af i Skovene. I den koldere Aarstid samledes vi om Pejsen, eller jeg holdt smaa L'hombreaftener med Naboerne med Lys paa Spillebordet, mens Damerne varmede sig ved Pejstens flammende Brændeild; thi Gertrud var umulig til at spille Kort, og vi har praktisk talt aldrig gjort det i vort Hjem.

Der er kun c. 8 Kilometer til Hillerød og Lillerød, og talrige Gange har vi spadseret de Ture, som det meste af Vejen gaar gennem de store, stille Skove. Laa der Sne, var det en dejlig Skifærd fra Hillerød; men det indlod Gertrud sig ikke mere paa.

Et trofast Venskab indgik vi med vore nærmeste Naboer, Parcellist *Ole Petersen* og hans Hustru Fru *Marie Petersen*. Hvormange venlige Tjenester har de og deres nære Slægt i Karlebo Enge ikke gjort os i Aarenes Løb, gæstfri og hjælpsomme til enhver Tid. De kom til at holde meget af hende, thi hun interesserede sig i høj Grad for deres Gerning og tog Del i, hvad der laa dem paa Hjerte.

Vi lærte denne fagre sjællandske Egn at kende ud og ind, og utallige Minder knytter sig til den.

Sidste Gang Gertrud var dér, var saa sent som 20. Juni 1945. Skønt hun allerede dengang var mærket af sin Sygdom, var hun ude at hente vort Sølvtoj, som

vi under Krigen havde gravet ned i Haven. Desværre var jeg hindret i at tage med. Hun kom dødtræt hjem, og der blev ikke noget af at holde Sommerferie derude i Juli Maaned, som vi havde tænkt og glædet os til. Minderne om hende vil altid omsvæve det lille gamle Hus, hvor hun — ikke mindst under Krigen — altid følte sig saa vel, og som hun elskede saa højt.

*De store
Krige og
deres Ind-
virkning.*

Allerede den første Verdenskrig 1914—18, hvor Danmark dog kunde holde sig udenfor, tog paa Gertrud. Det var navnlig Aarene 1917—18, da Forholdene i Finland blev meget uhyggelige, og da »det røde Oprør» brød ud i Januar 1918, forresten lige efter, at hendes Fader var død. Et Fotografi fra den Tid viser, hvor afmagret hun var blevet.

At hendes Fader ikke oplevede Oprøret var maaske kun godt; thi ingen ved, hvad den livlige Mand kunde have udsat sig for ved uforsigtige Ytringer. Hendes Moder og Søstre var indespærret paa »Saarela» midt i det »røde» Omraade. Det samme var Tilfældet med hendes ældste Broder, der med sin Familie sad i Tammerfors under Belejringen med dens Bombardement og de »hvides» Storm paa Byen. Endelig flygtede den yngste Broder paa Ski gennem Skovene over Fronten til de »hvide», en c. 30 Timers Færd. Vi maatte en Tid i København virke som Forbindelsesled mellem de adskilte Medlemmer af Slægten, saa godt det lod sig gøre.

Dog Gertrud var ung den Gang, og kom snart over det.

Værre blev det under den anden Verdenskrig. Da Finlands »Vinterkrig» brød ud i November 1939, tog

Gertrud. Selvportræt. Pastel. 1942.

hun sammen med en Række herboende, finskfødte Fruer fat paa at sætte den store Tøjindsamling til Finland i Gang. Modtagelsen af Tøjgaverne, som strømmede ind fra Folk, foregik under yderst primitive Forhold i det tidligere Teater »Casino»'s uopvarmede Forhal i Amaliegade. Det skulde da heller ikke vare længe, før hun, der altid havde haft Tilbøjelighed til langvarige Bronchiter, fik et voldsomt Anfald heraf. Da det var overstaaet, maatte hun opgive Sorteringsarbejdet i »Casino» og i Stedet virke paa Indsamlingens Kontor. For sin Virksomhed fik hun senere den finske Krigsmedalje, den samme, som uddeltes til de danske frivillige Deltagere i Krigen.

Denne Indsamling var egentlig kun en Fortsættelse af et Arbejde, hun allerede i en Aarrække havde paataget sig, nemlig at være Leder af »Finske Sømænds Læsesal» i det daværende Legationshus, Amaliegade 6. En Kreds af finskfødte, danskfødte Fruer m. v. samledes jævnligt om Vinteren i »Finske Damers Syklub», syede og forarbejdede smukke Ting, som bortloddedes ved en aarlig Basar til Fordel for Læsesalen. Det var ikke ubetydelige Beløb, der herved indkom. Gertrud lagde — som det praktiske Menneske, hun var — et stort Arbejde i denne Sag, administrerede Læsesalens Pengesager m. v. og lavede utallige fikse Ting til Basarerne; alle maa vist erkende, at Læsesalen har været de finske Sømænd til megen Glæde og Støtte gennem Aarene.

Men for at vende tilbage til den anden Verdenskrig, gjorde hun ogsaa paa anden Maade under den, hvad

hun mente, var hendes Pligt. Hun virkede i »Danske Kvinders Beredskab» og sendte til Stadighed Gavepakker til Finland.

Den tunge Moskvafred i Marts 1940, hvorved Finland maatte afstaa Karelen med Viborg samt Hangö, den anden langvarige finsk-russiske Krig, hvori unge Mænd af hendes Slægt deltog og en Broderdatters Mand faldt, Finlands stadig voksende Vanskeligheder af enhver Art samt endelig Vaabenstilstanden i 1944 tog meget paa hende. Og fra 9. April 1940 maatte hun her i Danmark gennemleve de 5 cnde Aar, hvor vi havde den tyske Besættelse. Hver Dag var vor Stilling utryg og forværredes stadig. Efter 29. August 1943 blev Tilstanden jo nærmest uudholdelig.

Vor Søn Lasse maatte den 28. Oktober 1943 flygte til Sverige for Deltagelse i illegalt Arbejde i Aarhus, og 12. November s. A. havde vi i vort Hjem paa Strandvejen i Hellerup et højst ubehageligt Besøg af tre Gestapomænd for at lede efter ham. Alle vil huske, hvorledes »Clearingmordene» blev dagligdags Foreteelser, hvorledes Tyskere og Hipofolk huserede og efterhaanden begyndte at skyde Cheferne i de Institutioner, hvor der var virket med til Frihedskampen. Der herskede Utryghed, Mørke og Uhygge, selvom vi jo nok efterhaanden kunde mærke, at det gik mod bedre Tider — men hvornaar var Krigen forbi?

Gertrud tog disse Rædselsaar overordentlig tappert, klagede sjælden, selvom hendes livlige Sind af og til trængte til og ogsaa tog sig Udløsning. Hun syntes, at det var haardt, at vort Slægtled skulde opleve to

aarelange Verdenskrige, og deraf den sidste langt den værste. Hun kunde ikke taale Hitler og Tyskernes Opførsel.

Jeg nærer ingen Tvivl om, at disse Aar — i hvert Fald indirekte — i høj Grad har været med til at nedbryde hendes Helse. Skønt hun ikke direkte var syg i den sidste Krigsvinter 1944—45, sagde hun engang til mig, at hun syntes, at hun var blevet saa tynd. Vi lagde dog ikke videre Vægt herpaa, da hun stadig havde bevaret sin slanke, ungdommelige Figur. Hun havde ikke et graat Haar og saa altid ung ud. Til Læge fandt hun ingen Grund til at gaa.

I den Vinter havde hun imidlertid særlig meget at gøre i Huset, idet det ikke var muligt at faa fast Medhjælp før til Nytaar 1945, og vi desuden havde Eksamenslæsning hjemme. Meretes Forlovede, der — ligesom hun — skulde op til afsluttende Civilingeniørexamen (Afgangseksamen fra Polyteknisk Lærestalt) til Februar 1945, boede den Vinter hos os, da det var farligt for Studenterne at blive paa Hagemanns Kollegium, hvor det hver Dag kunde ventes, at Tyskerne vilde efterstræbe dem ligesom i Norge. Tilmed var han Frihedskæmper. Vor ældste Datter Lisbeth var ligeledes flyttet hjem.

Gertrud var ellers ikke mere syg under Krigen end hun plejede at være. Som før omtalt fik hun af og til svære Bronchiter med ubehagelig Hoste. De kunde vare op til en Maaned, hvorfor hun altid maatte være yderst forsigtig med sine Forkølelser; men bortset fra denne sarte Hals havde hendes Konstitution været

sund og god. Det var gerne om Vinteren, at disse Anfald indtraf.

Hun var da ogsaa i Foraaret 1945 tilsyneladende helt frisk. I April var vi et Par Gange i Karlebo, arbejdede meget for at faa Hus og Have i Stand til Sommeren og gik sammen en 8 Kilometers Tur til Hørsholm, uden at det mærkedes paa hende. Rask var hun ogsaa om Aftenen den 4. Maj 1945, da vi saa Flagene paa Strandvejsvillaerne overfor os blive hejst, og saa dem myldre frem paa Huse og Altaner. I Radioen hørtes det store Budskab om Tyskernes Overgivelse; Folk strømmede sammen hin mindeværdige Kvæld og bar de forenede Nationers Flag rundt paa Vejene i Hellerup. Vi var nede og blandede os i den bølgende Folkemængde, hørte paa dens Jubel og Løjer. Saa gik vi hjem og drak et stort Glas ægte, gammel Portvin, gemt til denne store Dag, paa Krigens Afslutning og Frihedens Sejr!

Gertrud var ogsaa med til de første Frihedsdages overvældende Glæde, til at se den danske Brigade, just landsteget fra Sverige, opmarcheret paa St. Pedersvej i Hellerup, og nød, som vi andre, at nu var de onde Aar forbi og en ny Tid skulde bryde frem; men Lykken skulde for hende kun vare en stakket Stund!

Selvom det er tungt at skrive om og derved at genopleve den, vil jeg nu fortælle om Gertruds sidste Tid.

Paa vor Bryllupsdag den 19. Maj 1945 havde vi Gæster, og da mærkedes intet paa hende; men nogle Dage efter fik hun Influenza — som hun og vi troede — med let Feber. Trætheden vilde dog ikke høre op, og hun følte sig ogsaa, efter at det egentlige Sengeleje

*Gertruds
Sygdom og
Død.*

var overstaaet, til Stadighed udmattet og maatte, i hvert Fald en Del af Dagen, ligge paa Sofaen. Gertrud var altid uvillig til at ulejlige Lægen. Hun troede ogsaa denne Gang, at Trætheden nok vilde gaa over. I Midten af Juni følte hun sig dog ligesom lidt bedre, kunde uden Vanskelighed deltage i et Bryllup, hvortil vi var indbudt, og — som før omtalt den 20. Juni, for sidste Gang, som det viste sig — tage til Karlebo. Ingen af os skulde saaledes tro, at der var nogen alvorlig Fare paa Færde.

Men saa kom Trætheden igen. Merete skulde have Bryllup den 29. Juni, og Gertrud, som ellers var saa glad over at ordne en saadan Fest, havde ikke Kræfter til at deltage i Forarbejdet. Hun orkede kun at lede det lidt fra Sofaen.

Ved Bryllupet klarede hun dog Dagen godt. Hun kunde endog med Gæsterne gaa de 20 Minutters Gang til og fra Messiskirken, da det dengang, saa kort efter Krigen, var aldeles umuligt at faa Biler.

Nogle Dage før havde vor Læge, som nu havde set paa hende, faaet hende til at lade sig undersøge af en Specialist for den stadige Træthed. Hendes Hals var ogsaa begyndt at blive tyk og opsvulmet.

Hun gik til vedkommende medicinske Overlæge paa Gentofte Amtssygehus. Han bestemte, at hun skulde indlægges den 3. Juli til Observation paa Kirurgisk Afdeling sammesteds. Man skar lidt i en af de venstre Halskirtler af Hensyn til Mikroskopien, og hun laa dér paa Afdelingen, til Diagnosen var stillet. Hun var saa træt, at hun var nødt til at ligge i Sengen, sov meget og brød sig ikke om lange Besøg.

Efter 1 ½ Uges Ophold paa Sygehuset blev hun udskrevet med Ordre til at møde paa Røntgenafdelingen til daglig Behandling. Da det stadig kun var sjældent, at der paa Grund af Benzinrestriktionerne kunde skaffes Bil, maatte hun ofte tage derop pr. Sporvogn og Bus, altid naturligvis med Følgeskab. Hun følte sig meget udmattet heraf og laa Resten af Dagen paa Sofaen eller i Sengen, hvor hun dog kunde læse noget. Der var ordineret 20 Røntgenbehandlinger, og disse trættede hende særdeles, ligesom hun stadig fik Kvalme og smaa Opkastninger af Kuren.

Den 31. Juli blev Gertrud helt uklar og fik for første Gang Taleforstyrrelser. Hun laa i en Døs, og kunde ikke forstaa, hvad vi sagde til hende. Efter Aftale med vor Læge blev hun igen bragt paa Amtssygehuset, men nu i Ambulance, og her laa hun 4 Uger.

Daglig besøgte vi hende. Taleforstyrrelserne vedblev; dog var hun ellers klar, men træt. Vi tilskrev hendes Tilstand Røntgenbehandlingerne og syntes virkelig af og til, at hun havde det bedre. Det er underligt nu bagefter at tænke paa, hvor optimistiske vi kunde være; men man vil jo saa gerne se og tro det, man haaber paa. Overlægen havde — trods min direkte Forespørgsel i sin Tid — sagt, at hun i hvert Fald ikke havde Kræft, og det var vistnok godt, at han gjorde det.

Det blev dog tydeligt, at det ikke var gaet meget frem, da Røntgenbehandlingen var forbi; men vi haabede stadig paa virkelig Bedring efter nogle Uger, naar dens umiddelbare Virkninger havde fortaget sig.

Fra Sygehusets Side blev der sagt, at der ikke kunde gøres mere, og der anbefaledes et Rekonvalescentophold.

Efter hendes eget Ønske blev hun da den 28. August i Bil kørt ud til min Søster Esters Svigerinde, Fru *Ingeborg Grandjeans* Pension i hendes Frugtgaard »Memecala» ved Hillerød. Vi syntes paa det Tidspunkt, at Talen ligesom var lidt bedre og Kræfterne maaske ogsaa. Hun glædede sig paa Bilturen over det skønne nordsjællandske Landskab, som hun kun havde set en enkelt Gang i Sommerens Løb.

Gertrud befandt sig vel paa »Memecala». Det blev flere Ugers straalende Vejr, en »indian summer», og hun sad en stor Del af Dagen i Liggestol i Frugthaven og blev derfor solbrændt som næsten aldrig før. Hun kom derfor tilsyneladende til at se meget rask ud. Den brune Lød klædte hende saa godt og blev ved at holde sig, selv efter at hun var vendt tilbage fra Landet; men Halsens Opsvulmen svandt ikke videre. Jeg var stadig i Forbindelse med »Memecala» og gjorde Besøg derude; men først noget senere var jeg — paa Grund af den store Regeringskommission om Erstatning til Besættelsestidens Ofre, hvoraf jeg var Medlem, og hvori der næsten daglig holdtes Møder — i Stand til at tage Ferie og være sammen med hende ude paa »Memecala». Hun ventede da paa mig i det dejlige Vejr ved Vejkanten udenfor Gaarden. Vi spadserede lidt i Haven, men meget blev det ikke til. Gertrud sad mest i Solen og døsede.

Den 13. September — samtidig med, at det straalende Efteraarsvejr gik over til Blæst og Regn — kørte jeg hende

hendes sidste Færd gennem Nordsjællands Skove, hvor vi i Aarenes Løb, naar vi drog til og fra Karlebo eller færdedes i Omegnen, sammen havde foretaget saa utallige lange og skønne Vandringer, og som var blevet hende saa fortrolige og kære. Turen gik igen til Gentofte Amtssygehus. Hun skulde kontrolleres af Røntgenlægen den Dag. Han sagde, at der ikke var noget at bemærke, og hun blev noteret til Kontrol den 30. November, altsaa efter halvtredie Maanedes Forløb. Saa kørte vi til vort Hjem paa Strandvejen hvor hun dog kun blev et Par Dage.

Efter Gertruds eget Ønske havde jeg bedt min Søster *Ester* om foreløbig at have hende i Pension i sit Hjem i en Villa paa Søndre Fasanvej, lige bag Frederiksberg Have. Her var en stor Førstesals Altan mod Syd og et Adgang til Frederiksberg Have. Hun blev her paa alle Maader plejet paa det bedste, men følte sig stadig ret kraftesløs. Jeg kunde nu tage Ferie, besøgte hende daglig, og vi gik Smaature i Udkanten af Frederiksberg Have.

Efterhaanden ønskede Gertrud dog at komme hjem. Jeg hentede hende den 9. Oktober, og paa Vejen — hendes sidste Færd i Live gennem København — glædede hun sig over at se Danebrogssplitflaget igen vaje over Husarkasernen paa Østerbrogade i Stedet for det tyske Hagekorsflag, som vi under de 5 lange Besættelsesaar altid vendte Hovedet bort fra for ikke at se.

Hjemme følte hun sig til at begynde med ret vel i de store Stuer. Vi gik daglig Smaature i Øregaardsparken lige ved. Hendes Tilstand syntes den første Tid ret

uændret. Vi kunde endog gaa Parken to Gange rundt, og hun holdt af at sidde i Solen paa Bænken ved Børnernes Legeplads og Sandkasse. Det morede hende at se dem boltre sig og springe rundt.

Efter en god Uges Forløb blev hun imidlertid urolig og vilde absolut kontrolleres igen paa Røntgenafdelingen. Den 19. Oktober kørte vi da atter op til Amtssygehuset, hvor Røntgenoverlægen undersøgte hende. Vi talte i Fællesskab med ham, og han spurgte bl. a., om hun havde Aandenød, hvad vi kunde benægte. Saa sagde han, at yderligere Røntgenbestraaling ikke var indiceret og paalagde igen Kontrol den 30' November, som før bestemt.

Gertrud følte sig meget oplivet efter Kontrolundersøgelsen; men det varede kun en stakket Stund. Ganske vist var det nu i det nærmeste forbi med Slimhosten og Opkastningerne, som hun mere eller mindre havde lidt af hele Eftersommeren; men til Gengæld indtraadte snart den Aandenød, som Røntgenlægen havde peget paa. Mens hun tidligere havde været en hel Del af Dagen oppe og enten siddet i en Stol eller ligget paa Sofaen, laa hun nu til Sengs en stor Del af Dagen. Hun saa saa sød ud, som hun sad oprejst dér, solbrændt i sin blomstrede Kimono; thi paa Grund af Aandenøden kunde hun ikke længere ligge helt ned, men maatte, støttet af Puder, i hvert Fald halvsidde baade Dag og Nat.

Aandenøden var naturligvis meget trættende og ubehagelig; men da Lægen gav en let Morfindosis, hjalp det ikke saa lidt. Hun spiste og sov ogsaa ganske godt

hele Tiden. Ligeledes var hun helt klar, vilde hver Dag kigge i Aviserne og forstod alt, hvad vi sagde til hende. Dog havde hun ikke Kræfter til at føre mere end en ganske kort Samtale. Hertil bidrog naturligvis, at Taleforstyrrelsen snarest forværredes.

Hun bar sin Sygdom med største Taalmod; kun kunde det — rimeligt nok — af og til irritere hende, at det efterhaanden virkelig blev svært at forstaa, hvad hun vilde sige, eller hvad hun ønskede. Det var beundringsværdigt, at hun med sit livlige Sind kunde beherske sig saaledes. Hun var meget energisk til at staa op fra Tid til anden. Hun havde øjensynligt lært paa Sygehuset, at man ikke skulde ligge for meget i Sengen, naar man vilde blive rask. Hun fulgte endog med i Valgkampen til det spændende Folketingsvalg den 30. Oktober 1945 og talte stadig om, at hun vilde hen at stemme; men dette var selvfølgelig ikke muligt. Den Dag sad hun i sin Pels, og ellers vel indpakket, i Solen ude paa Altanen mod Strandvejen, men bøjede snart Hovedet og sov det meste af Tiden. Det var sidste Gang, Gertrud var ude i det frie.

Som det altid havde været Tilfældet, sov jeg ogsaa hele denne Tid i samme Værelse som hun. Anfaldene kom tit om Natten. En Nat, kort før hun døde, vaagnede jeg ved at høre, hvor tungt hun trak Vejret. Jeg saa da, at hun sad op, helt sammensunken, og sov. Mange Gange maatte vi rette paa Puderne. Hun kunde ikke selv.

Allerede nogen Tid før var jeg blevet underrettet af Lægen om at der ikke var noget Haab, og at Syg-

dommen var Kræft. Ogsaa Børnene var blevet forbedt. Det var en tung Vished, selvom vi længe havde syntes, at der ikke var Fremskridt at spore, efter at Røntgenbehandlingen var holdt op at virke. Den egentlige stærke Tilbagegang begyndte jo først efter den sidste Kontrolundersøgelse den 19. Oktober, men tog saa Fart.

Daglig satte jeg mig, naar jeg kom hjem fra mit Embedsværk, ved hendes Seng for ret at indprente mig hendes elskede Træk; men hun forstod ikke hvorfor — heldigvis. Til det sidste troede hun, at hun vilde blive rask, selvom hun først ventede, at det vilde ske, naar Vinteren var omme. »Det vil vare længe, men til Maj — Juni er jeg rask», sagde hun flere Gange. Efter nogle særlig stærke Aandenødsanfald faa Dage, før hun døde, udbrod hun: »Den her Sygdom har forskellige Facer. Naar disse slemme Anfald er forbi, bliver det bedre.» Saaledes blev det ogsaa, men paa en anden Maade, end hun tænkte. Det var for mig, der vidste, hvor det bar hen, meget tungt at høre.

Efterhaanden som Sygdommen skred frem, kunde vi paa forskellig Maade mærke, hvorledes det i Livet tillærte faldt bort; men skønt Svensk var hendes Modersmaal, blev hun lige til det sidste ved at tale Dansk. Saa stærkt havde hun indlevet sig i Dansken!

I de sidste Par Uger begyndte hendes Haandled, først det venstre og saa det højre, at svulme op paa Grund af Vanskeligheden med Blodomløbet. Hun var selv ked af det og saa uforstaaende paa den opsvulmede venstre Arm. Lisbeth og jeg maatte en Dag fjerne

hendes Vielsesring, som hun bar paa den Haand, med Vand og Sæbe. Vi spurgte hende, om hun vilde have sat den paa højre Haand, hvor Opsvulmningen da ikke var videre fremskredet; men det vilde hun slet ikke have. Saa blev den lagt hen blandt hendes Smykker — et tungsindigt Varsel!

I de sidste Maaneder havde Lasse boet hjemme, og Lisbeth var ogsaa flyttet hjem nogle Uger før. Hans og Merete kom daglig for at se til hende. Søndag den 4. November var alle de unge samlede hjemme og spiste til Aften, ogsaa Lasses Kæreste *Kirsten Egebjerg* («Kis»). Gertrud laa i sin Seng og bad om, at Døren maatte blive helt aabnet til Spisestuen under Maaltidet. »Jeg er saa glad over at se alle de unge Piger», sagde hun. Hun var lykkelig over sin Svigerdatter «Kis». Det var hendes sidste store Glæde her i Livet.

Skønt det gik saa stærkt ned ad Bakke, havde hun alligevel mange Kræfter i Behold. Som jeg før har sagt, laa hun til sidst mest i Sengen, og en Tid — da Aandenøden, før hun fik Morfin, var værst — havde hun vanskeligt ved at gaa; men endnu Mandag d. 5. November, to Dage før sin Død, gik hun udnærket igen, da det var nødvendigt. Samme Dag havde hun for sidste Gang Besøg af sin Svigerinde *Ester* og sin gamle Veninde *Gerda Schönebeck*, født Rydemån; Gertrud sad en Tid med dem i det inderste Hjørne af den lange Sofa i Biblioteket under det Maleri, hun selv i sin Tid havde kopieret af sin Farfadersfar Johan Solitander, og drak endda Eftermiddagste; meget sagde hun ikke den Dag, men fulgte dog med i deres Samtale.

Det var forresten ogsaa mærkeligt, at hun endog i den allersidste Tid gerne vilde se Aviserne. Hun fik dem straks, naar de kom, og kunde blade i dem et Kvarter Tid; men omsider blev det nok ikke til andet end til at stave sig igennem de store Overskrifter over Artiklerne.

Natten mellem den 6. og 7. November blev jeg klar over at Slutningen vilde være nær, selvom en umiddelbar Krise ikke syntes forestaaende. Onsdag den 7. maatte jeg gaa en Tid i Direktoratet og kom hjem Kl. 4—5. Det havde den foregaaende Dag netop været 35 Aars-Dagen for Gertruds og mit første Møde i Firenze paa Gustav Adolfsdagen den 6. November 1910.

Paa Hjemvejen købte jeg en Klase skønne, blaa, søde Druer til hende som en lille Jubilæumsgave. Hun brød sig ellers under hele sin Sygdom hverken om Frugt, Chokolade eller andre søde Sager; men disse Druer syntes hun om, og spiste en 7—8 Stykker. Hun vilde ogsaa se Aftenavisen; men det blev ikke til noget. Hun lagde den igen paa Sengen.

Jeg spurgte, om hun vilde have Lys — det var jo en mørk Novembereftermiddag. Det vilde hun ikke, hellere ligge og døse i Skumringen. Jeg hentede saa en Stol ind i Sovekamret, satte mig ved Siden af hendes Seng og hørte stadig hendes stødvise Aandedrag henved tre Kvarter. Tale med mig kunde hun nok ikke; men hun var stadig klar, tror jeg, naar hun ikke sov.

Saa ringede Dørklokken og uventet kom Meretes Svigerfader paa Besøg fra Jylland. Vi vidste endnu ikke, at Krisen var umiddelbart forestaaende, bad ham spise

med til Middag, og lukkede imens Døren til Sovekammeret næsten til.

Efter det korte Maaltid gik jeg igen ind til Gertrud. Da saa jeg, at det var paa det sidste. Hun sad halvvejs op i Sengen, som hun plejede; men nu sprang den kolde Sved frem paa hendes Ansigt. Jeg tørrede den af, kaldte straks paa Børnene — Lisbeth, Merete og Hans var inde i Biblioteksstuen — og sagde dem, at deres Mor var meget daarlig. Meretes Svigerfader og jeg var enige om, at han hellere burde gaa.

Gertrud var nu bevidstløs og sad op i Sengen med lukkede Øjne. Jeg kyssede hende for sidste Gang i dette Liv. Saa blev hendes Aandedræt stille, og jeg sagde til Børnene: »Nu er jeres Mor ikke mere»; men endnu hørtes et sidste Suk — og saa var hun borte.

Vi puslede om hende, kaldte Læge og Sygeplejerske. Hun saa saa sød ud, havde klare, rolige Træk; det kunde ses, at hun ikke havde lidt i Døden, der var kommet saa mildt og stille til hende.

Vi gav hende et Tørklæde om Hovedet, og Lisbeth sagde, at »Mor ligner en sød gammel finsk Kone nu, da hun er død». De sidste Blomster, broncefarvede Chrysantemums, som jeg nys havde haft med til hende, lagde jeg paa hendes Bryst; der kom mange flere Blomster til fra Slægt og Venner, inden hun næste Dag, den 8. November, førtes til Kapellet ved Bispebjerg Krematorium.

Den Dag — i Rusk og Regn — fandt vi et smukt Sted paa Hellerup Kirkegaard, vest for Kapellet, næsten symbolsk midt imellem en Bøgelund og en Birkelund,

tæt ved den lange, aabne Græsplæne mod Syd. Solen kan sende sine Straaler ned over denne Grav, i hvilken Asken af denne Lysets Datter har fundet sin sidste Hvile.

Jeg vil ikke skildre de nærmest følgende mørke Dage.

Ved hendes Bisættelse i Krematoriet Tirsdag den 13. November sang vi den gamle, dansk-finske Luther-salme: »Vor Gud, han er saa fast en Borg», min Mors Yndlingsalme: »Du Herre Christ, min Frelser est» og den lille gribende Salme, hvis første Vers havde været min Aftenbøn som Barn, og som passede saa godt til Lejligheden: »Jeg er træt og gaar til Ro.» Den skønne Tale, som min Kusines Mand, Forstander, Pastor *Kristian Keiding* holdt, vil alle, der hørte den, mindes.

Den store Skare, som fulgte Gertrud paa hendes sidste Færd, og de over 200 Breve og Kranse, der kom fra deltagende Mennesker, viser bedre end alt andet, hvor mange Venner hun havde skabt sig her og i sit gamle Land.

I min store Sorg kom jeg Natten til den 9. November paa den Tanke, at hendes Minde skulde bevares ved, at denne Bog blev skrevet for Slægt og Venner og viet hende. Det har ogsaa for mig været en vemodig Lin-ring i de Maaneder, der er gaaet, at dvæle ved de uendelig mange skønne Minder om hende og vort Samliv — langt, og dog for kort.

Men, hvor nagende vi end føler Savnet af Gertrud, der var Hjemmets Midtpunkt, har vi Lov at klage? Jeg tror, at Gertrud har haft et lykkeligt Liv, selvom

hun ikke fik oplevet alt det, hun gerne vilde. Hun fik dog — som Moses paa Nebo Bjerg — ligesom Lov til at skue ind i det forjættede Land: den genvundne Freds og Friheds, hvor hendes Børn nu var ved at stifte Hjem. Og hun havde længtes saa usigeligt efter, at Fred igen skulde herske i Verden.

I en Ligtale over en af mine Oldeforældre for mere end 100 Aar siden siges der i Datidens, for os noget højstemte, Sprog: »Ej nærmede sig Døden til hans Leje i nogen rædsom Skikkelse, men som en venlig Engel inddyssede den hans Aand i stille Slummer.» I Sandhed, det samme kan siges om Gertrud! Den lette og skønne Død, hun fik, da hun ubevidst stille sov ind i Evigheden, gør ikke for os, der var tilstede, Døden til noget afskrækkende, og den passede helt til hendes lyse Sind og blev Livets sidste Gave til hende og hendes til os.

Overlægen paa Gentofte Amtssygehus, paa hvis Afdeling hun havde ligget, skrev efter hendes Død til mig, at maaske var hun ved det Forløb, Sygdommen fik, sparet for tunge Lidelser; og hvem kan se ind i Fremtiden og vide, om hun ikke ved at gaa bort nu, blev sparet for andre Smerter og Sorger, som kunde komme, uden at vi endnu ved det? Vi har jo alle mere eller mindre levet et sorgløst Liv, tænker ikke altid nok paa, at den Lykke, vi har, ikke varer evigt. Det er vel efter Livets Love naturligt saaledes; men vi burde tiere, end vi gør, skønne paa vor Lykke, mens vi har den. Selvom vi af og til bevidst har gjort dette klart for os selv, synes vi nok altid, naar den er svunden, at vi har gjort det for sjældent.

Nu efter Gertruds Død vil vi, hendes allernærmeste, kærligt værne om denne sjældne Kvindes Minde, hun, der — som det stod i et af Brevene til mig ved hendes Død — kom som en ung, fin Birk fra Finland og slog Rod i det danske Land, det Land, hun kom til at elske som sit eget.

Breve gulnes; Kranse visner; men hvor sandt skriver ikke Vilhelm Bergsøe i sit skønne Digt til dem, hvis Sind ofte kærligt drages til de henfarne:

»Thi Tanker og Taarer er Evighedens Guld,
en Sjælerigdom Herren os gav.
Og aldrig vil de falme og lægges under Muld,
men blomstre som Roser paa vor Grav.»

Sluttet paa »Saarela» den 1' August 1947.